

Jaargang 7 - nummer 2 - april 2019

koppel

Cadoelerveld, juni 2014

...s. Breeding

Gezamenlijke uitgave KNNV en IVN
in Noord West Overijssel

ivn natuur
educatie

KNNV
vereniging
voor veldbiologie

AGENDA KNNV en IVN

Periodieke bijeenkomsten

De vogelgroep IVN houdt in de maanden september t/m april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand in 't Hoogthij, Oldemarktseweg 117, Steenwijkerwold. In mei en juni wordt er een excursie voor de groep georganiseerd.

De vlinder- en libellenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met mei haar avonden op elke eerste maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk.

De plantenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april (m.u.v. december) haar avonden op elke eerste woensdag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk. In de maanden mei en juni worden inventarisaties uitgevoerd.

De geologie-werkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand (tenzij anders vermeld) in De Meenthe, Stationsplein 1 te Steenwijk. Jaarlijks wordt een (meerdagse) werkgroep-excursie gehouden. Op de webpagina van de KNNV afdeling is het actuele programma vermeld.

Agenda 2e kwartaal 2019

april

- 6 Stinzenplanten in Friesland
- 9 Presentatie activiteiten Geologie-werkgroep
- 20 fietstocht "Ontdek de Weerribben"
- 27 Vogelzang-excursie op de Woldberg

mei

- 3 Nachtegalen luisteren bij Nederland
- 4 Vogel-excursie Gaasterland
- 11 Vogelzang-excursie in Rams Woerthe
- 11 Kano-excursie in de Weerribben

- 12 fietstocht natuur en cultuur in de Weerribben
- 18 Vlinder en libellen-excursie Kiersche Wijde
- 24-26 Weekend van het Nationale Park

juni

- 1 Vogelexcursie Oude Venen
- 16 IVN-Slootjesdag
- 17 Avondwandeling in de Rottige Meente
- 29 Insecten-excursie Holtingerveld

Reeën langs de A32 - foto graaf K.S. Brinkman

Bij de voorplaat

De voorplaat geeft een aquareel weer van Frans Smeding, bioloog/schilder, die in juni 2014 gemaakt is van het Cadoelerveld tijdens vegetatie-opnamen. Het Cadoelerveld is een particulier natuurterrein dat 20 jaar lang beheerd is door Josée en Wim Temmink, die hiervan verslag doen in dit nummer. Sinds 1 januari jl. voert de Stichting Oldenhof in Vollenhove het beheer. De aquareel biedt een zonnig beeld van het Cadoelerveld en is volgens de redactie uitermate geschikt om daarmee als voorplaat van het lentenummer van Koppel te fungeren.

COLOFON

“Koppel”, jaargang 7, nummer 2, tweede kwartaal 2019.

Natuurtijdschrift “Koppel” is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie: Greet Sanderse, Rolf Kranenburg, Emile de Leeuw

Vormgever: Dirk Koopmans

Drukwerk: **drukkerij Bijzonderdruk te Steenwijk**

Belangrijke informatie voor het aanleveren van kopij:

- graag op A4 formaat, via de mail en als platte tekst (zonder opmaak).

- geen pdf bestand, foto's in een apart bestand en met een formaat van minimaal 1.5 MB

Het volgende nummer verschijnt per 1 juli 2019.

Kopij hiervoor graag vóór **1 juni 2019**.

Redactieadres: E-mail redactiekoppel@gmail.com

Agenda KNNV en IVN	2	Grondwerker in het zand	16
Bij de voorplaat	3	Natuurbeheer Cadoelerveld	20
Colofon	3	Waarnemingen	23
Van de redactie	4	Excursies en lezingen	25
Van de voorzitters	4	Wandeltip Dickninge	30
Oproepen en mededelingen	5	Uit het IVN-bestuur	32
Nieuwjaarsbijeenkomst 2019	8	Vogelgroep IVN prepareerde oeverzwaluwwand	33
Pissebedden (deel 1)	9	Besturen KNNV en IVN	34
Jaar van de Wulp	12	Werkgroepen KNNV en IVN	35
Dagpauwoog	14		

Van de redactie

De oproep van de redactie aan de leden om kopij aan te leveren in het kader van het door Sovon en Vogelbescherming uitgeroepen Jaar van de Wulp heeft geleid tot een eerste artikel, een waarneming en een aantal foto's. Het plan is om in het julinumnummer van Koppel opnieuw aandacht te besteden aan deze kust- en weidevogel, die hoognodig onze bescherming behoeft. Uw bijdragen in de vorm van artikelen, foto's en beschreven waarnemingen zijn dus meer dan welkom.

Onder de waarnemingen deze keer opnieuw een foto van een vogel met een afwijkend uiterlijk. In dit geval betreft het een Ekster, die zich bevond in de tuin van IVN-lid Liesbeth Pit. Zij leverde de foto, Philip Friskorn de bijgevoegde tekst.

Arp Kruithof schreef een uitgebreid artikel over Pissebedden, waarvan het eerste gedeelte in dit nummer is opgenomen en het tweede gedeelte in het julinumnummer wordt gepubliceerd. Pissebedden, blijkt uit het artikel, vormen geen "grijze massa". Zo bestaan alleen al in Nederland 30 tot 40 soorten. In deel 2 van het artikel wordt een aantal van deze soorten nader besproken.

Oud KNNV-leden Wim en Josée Temmink schreven een verslag over de 20 jaar waarin zij het beheer voerden over het Cadoelerveld, hun particuliere natuurterrein, waarvan het beheer sinds 1 januari jl. is overgegaan naar

de Stichting Oldenhof in Vollenhove. Andere bijdragen aan dit nummer zijn opnieuw van Philip Friskorn ("Heibel in de polder"), Willem-Jan Hoeffnagel ("De Dagpauw-oog") en van Ben Prins ("Een grondwerker in

V.l.n.r. Emile de Leeuw, Greet Sanderse en Rolf Kranenburg

het zand- het Grijze Zandbijtje"). Onze vraag om kopij lijkt succes te hebben. Voor dit nummer was het aanbod dermate groot dat we een aantal artikelen vanwege het vastgestelde maximale aantal pagina's hebben moeten doorschuiven naar het julinumnummer. Ga zo voort, ga zo voort! Tenslotte brengt de redactie nog eens onder uw aandacht dat de digitale versie van Koppel in kleur is en interactief en de opgenomen foto's dus beter van kwaliteit zijn dan in de gedrukte versie.

Van de voorzitters

Het voorjaar is er al lang?

Op het moment dat we ons over het schrijven van dit stukje buigen, is het geweldig mooi weer. De krokussen staan volop in bloei en ook andere voorjaarsbloeiërs, zoals de sneeuw-klokjes en de zomerklokjes in de tuinen doen hun uiterste best. Met de zon op de bloemen zien we ook de eerste hommels en honingbijen die zorgen voor de bestuiving. De natuur

ligt weken op schema voor. Of deze vroege warmte een gevolg is van de zoveel besproken klimaatverandering is moeilijk te zeggen, maar wel zijn we blij met de scholierenstaking die voor het nemen van klimaatmaatregelen werd gehouden. Goed dat de jeugd inziet dat er iets moet gebeuren en dat een afwachtende houding niet persé de goede houding

hoeft te zijn. Als de scholieren-stakers ook de toekomstige leden van onze verenigingen zijn, dan houden we hoop op het voortbestaan van belangstelling voor de natuur. Want ‘meten is weten’ en kennis van de natuurlijke systemen moet de basis zijn voor de ontwikkelingen in de toekomst. In dat kader is er ook een rol voor de waterschappen, waarvoor de verkiezingen op 20 maart werden gehouden. We weten niet of onze leden ook groen gestemd hebben, maar naast het bewaken van de kwaliteit van water en dijken vervullen de waterschappen ook belangrijke taken bij het vormen van natuurlijke verbindingzones. Hier maken meerdere diersoorten gebruik van om hun leefgebied uit te breiden. Vogels en zoogdieren doen dat erg gemakkelijk, maar voor (kruipende) insecten ligt dat niet zo eenvoudig en zijn de lijnvormige landschapselementen van groot belang. Dat zoogdieren zich goed kunnen aanpassen en nieuwe gebieden kunnen ontdekken, blijkt wel uit de verdere verspreiding van de otter, die oorspronkelijk in ons nationaal park is uitgezet, maar ook uit de waarnemingen van de wolf, waar-

van een wijfje nu al een mannelijke partner heeft ontmoet. Weliswaar is dit op de Veluwe, maar waarnemingen van de wolf zijn ook in Overijssel gedaan. Het aantal wolven dat zich gevestigd heeft is nog zeer beperkt. De otterpopulatie heeft in ons land al een omvang van 275 dieren. Dat zijn gewenste ontwikkelingen. Een ongewenste ontwikkeling was dat recent in het Kuinderbos voor het eerst gevaarlijk afval werd gedumpt. Wij genieten liever van een landschap zonder afval. Geniet met ons mee en maak gebruik van de excursiemogelijkheden die IVN en KNNV u bieden.

Rian Hoogma en Ton Bode

Oproepen en Mededelingen

Bestuurswisseling

Op 18 februari hield de KNNV-afdeling haar jaarvergadering, waar een twintigtal leden van hun belangstelling liet blijken. Tijdens deze vergadering is Thijs Krösschel afgetreden als secretaris.

Ook op deze plaats willen we Thijs bedanken voor zijn inzet.

De nieuwe bestuursleden zijn Sjoerd Osinga,

De IVN Zomerweek 2019

‘Op zoek naar goudveil & vliegend hert’ vindt plaats van 2 t/m 9 augustus in Mander/Twente. Verbleven wordt in de Manderhoeve op

die het secretariaat van Thijs over zal nemen en Ronald van Vlijmen. We heten beiden van harte welkom in het bestuur.

In de nieuwe samenstelling zal het bestuur het belang van de leden weer naar eer en geweten behartigen. Wel spreken we de wens uit dat we een beroep op u als lid mogen doen, als dat een keer in het straatje van pas komt.

camping de Mosbeek te Mander. Voor nadere informatie:

<https://www.ivn.nl/ivn-zomerweek>.

Team Uurtje Natuurtje zoekt opvolgers!

Na 4 jaar wil het team Uurtje Natuurtje het stokje graag overdragen. Wij hopen heel erg dat er een paar IVN-ers en KNNV-ers zijn die

deze bijzondere activiteit willen voortzetten! Uurtje Natuurtje is een kort uitje in de natuur voor kinderen van 4-10 jaar van BSO's (Bui-

ten-Schoolse-Opvang) in de regio. Team Uurtje Natuurtje en begeleiders van de BSO nemen de kinderen na schooltijd voor anderhalf uur mee naar buiten, om op een speelse manier kennis te maken met de natuur. We gaan daarvoor naar een nabijgelegen parkje of bosje. Het team heeft een groot aantal spannende en leerzame spelvormen ontwikkeld en beschreven. Uurtje Natuurtje vindt gemiddeld 6 keer jaar plaats en is steeds opnieuw een

groot succes!

Lijkt het u misschien wat om op zo'n inspirerende manier iets te betekenen voor kinderen en natuur? Bel of mail dan eens met Lucille Keur voor meer informatie en om een keer een Uurtje Natuurtje mee te maken!

Team Uurtje Natuurtje:

Janneke Dijs, Henk Mulder,

Lucille Keur (0561-477574 / lkeur@hetnet.nl)

Weerribben dreigt Europees diploma te verliezen door laagvliegroute Lelystad

Nationaal Park Weerribben-Wieden raakt mogelijk een prestigieus Europees diploma kwijt als de plannen voor Lelystad Airport doorgaan. De lage aanvliegroutes naar het vliegveld kunnen de natuur, met name broedende vogels, te veel verstoren.

Slechts vier natuurgebieden in Nederland hebben zo'n diploma van de Raad van Europa. Het levert geen extra geld op, maar is wel zeer prestigieus. "Het is een soort certificaat dat aangeeft dat het gebied binnen Europa een unieke positie inneemt", zegt Wim Liesker van actiecomité HoogOverijssel.

Egbert Beens van Staatsbosbeheer beaamt dat. "Het betekent dat je je beheer goed uitvoert, dat je goed samenwerkt met de streek en de plannen nakomt. Het zijn extra oren en ogen vanuit Europa."

Het diploma wordt eens in de vijf jaar vernieuwd. Dit jaar wordt erover besloten. Beens, boswachter in de Weerribben-Wieden: "Het zou heel jammer zijn als we het diploma verliezen. Zeker omdat de expert van de Raad aangaf dat we ons werk heel goed doen en een voorbeeld zijn voor andere natuurgebieden."

Broedgebied

Die expert heeft onlangs een rapport uitgebracht over de Weerribben, waarin de laag-

vliegroutes specifiek genoemd worden als bezwaar. Beens begrijpt dat wel. "Je hebt te maken met de natuurwaarde van een gebied, denk bijvoorbeeld aan broedvogels. Als de vliegtuigen straks overkomen, dan zal dat een schadelijk effect hebben op die soorten." Beens: "Als die waarden achteruit gaan, dan voldoe je niet meer aan de eisen van het Europees diploma."

Controle

Inmiddels is er iemand vanuit Europa in het natuurgebied geweest om controle uit te voeren. "Hij was heel lovend over hoe we ons werk gedaan hebben. Daar prijst hij ons voor. De rest van Europa kan volgens hem een voorbeeld aan ons nemen. Maar hij geeft andere experts het advies goed te kijken naar de vliegroutes om te bepalen of het diploma verlengd kan worden. Als het advies wordt overgenomen door de expert en aan de minister voorgelegd wordt, dan is het aan de minister." De expert gaat komende maand in gesprek met een groep Europese experts, die vervolgens een advies uitbrengt aan de Raad van Europa. Wanneer die beslist of de Weerribben het diploma behoudt of niet, is nog niet duidelijk. "Daar kan nog veel politiek bij komen kijken", zegt Liesker.

Oostvaardersplassen

De Oostvaardersplassen is een van de andere Nederlandse natuurgebieden met een Europees diploma. De expert moet over dit gebied nog een rapport uitbrengen. "Maar eigenlijk is hier het risico nog groter dat ze het diploma verliezen", zegt Liesker. "Het gebied ligt immers direct aan Lelystad Airport."

Liesker verwacht dat de enige mogelijkheid voor beide gebieden om hun diploma's te behouden, het schrappen van de laagvliegroutes is. Maar dat lijkt onmogelijk. "Zeker de Oostvaardersplassen liggen te dichtbij. Vliegtuigen kunnen niet hoog genoeg."

Nog meer genieten van de natuur met Nature Today Go

NATURE TODAYGO

Iedereen is deze dagen weer veel buiten. Overall zie, 'proef' en hoor je de lente op volle kracht. Vanuit Nature Today willen wij alle ontwikkelingen in de natuur nog beter zichtbaar maken en mensen zo veel mogelijk betrekken bij de natuur direct om hen heen, elke dag! Door mensen op de hoogte te brengen van de natuur hopen we veel Nederlanders weer enthousiast te maken over hun omgeving.

Bedenk eens hoe het zou zijn als je voor en/of tijdens je wandeling of fietstocht of in je tuin eenvoudig kunt zien welke dieren en planten je nu tegen kunt komen, of dat de kraanvogels weer overvliegen, de oranjetipjes weer te zien zijn en wanneer de ringslang weer eieren legt. In een oogopslag zie je ook of je de vlinderstruik al moet snoeien, welke andere tuinactiviteiten je nu kunt doen of waar je in de buurt aan vrijwilligerswerk of een excursie mee kunt doen.

"Ik vind hem nog niet in de appstore...?" Dit hebben we nu al diverse keren gehoord als we vol enthousiasme vertellen over onze plannen voor Nature Today Go. Nog tijdens het verhaal gaat men al op zoek naar Nature Today Go. Een duidelijk signaal dat men geïnteresseerd is in toegang tot de schat aan natuurinformatie op elke plek in Nederland, waar je ook bent. Helaas is Nature Today Go er nog niet. De provincies Noord-Brabant, Gelderland en Zuid-Holland subsidiëren de plannen, maar we kunnen pas met de bouw beginnen zodra we met de crowdfunding 25 duizend euro binnen hebben gehaald. Hoe eerder we het doel bereikt hebben, hoe eerder Nature Today Go beschikbaar is.

Of je nu één of duizend euro doneert, iedereen die een donatie doet mag meebepalen welke natuurinformatie als eerste opgenomen wordt in Nature Today Go. Nadat je jouw donatie gedaan hebt, krijg je een email met een link naar

een vragenlijst. Van de ruim 300 donateurs die de enquête hebben ingevuld blijkt dat informatie over vogels tot nu toe nog het hoogste scoort, op de voet gevolgd door vlinders. Planten staan nu op de derde plaats, gevolgd door zoogdieren. De volgorde kan

nog makkelijk wisselen want we hebben nog flink wat donateurs nodig.

Helpt u mee het brede publiek meer te betrekken bij de natuur en de rijkdom aan natuurinformatie beschikbaar te stellen? Doneer en ontdek als eerste alle informatie die beschikbaar is over uw omgeving.

Wat zeggen donateurs:

Gulle gever: "Toegankelijk maken natuur dichtbij zal interesse vergroten en besef van belang doen toenemen."

Pieter: "Ik steun van harte deze aanpak die het delen van ervaring en kennis aangevuld met feiten en wetenschappelijke toelichting makkelijk maakt."

Gulle gever: "Omdat de app in veel gevallen zal laten zien dat er veel meer om je heen leeft dan je verwacht."

Ger: "Ik vind het belangrijk dat er goede en objectieve voorlichting over de natuur wordt gegeven."

Corina: "Gebruiken van de app maakt mijn enthousiasme voor de natuur nog groter."

Links

Link naar **crowdfunding** pagina:
<https://crowdfunding.wur.nl/project/nature-today-go>

Nature Today

Home: <https://www.naturetoday.com/intl/nl/home>

Link naar filmpje:

<https://www.youtube.com/watch?v=tlhrMXEzsrE>

Hidde Hofhuis

Nieuwjaarsbijeenkomst 2019

De gezamenlijke nieuwjaarsbijeenkomst van KNNV en IVN vond op 5 januari plaats in het Kalenberger Gemeenschapshuis in Kalenberg en werd voorafgegaan door een wandeling over het laarzenpad, dat door een deel van de Weerribben loopt. Een foto van deze wandeling wordt hieronder weergegeven en is gemaakt door Colette de Haas.

Tijdens de bijeenkomst spraken beide voorzitters. De toespraak van Ton Bode wordt hieronder letterlijk weergegeven. Van de toespraak van Rianne Hoogma heeft de redactie op basis van door haar toegezonden "steekwoorden" en een geluidsopname een samenvatting gemaakt.

Ton Bode:

"Na een lekkere wandeling langs het laarzenpad met 24 deelnemers, staan we nu hier in het K.G.H. na te genieten van het oude en denken we vast na over wat het nieuwe jaar ons brengen zal.

Als bestuur zijn we blij dat de activiteiten die we organiseren in het algemeen goed worden bezocht, zij het dat een enkele excursie geen aftrek vindt. Soms is het voorspelde slechte weer daar debet aan, hoewel vaak blijkt dat het op de dag zelve toch goed excursie-weer blijkt te zijn. En de ervaring leert dat er altijd wat te beleven is buiten. Planten en dieren kunnen immers niet naar binnen vluchten als er een regenbuitje dreigt.

Dat brengt me op mijn opmerking van vorig jaar over het aantal waarnemingen dat in dat jaar voor de gemeente Steenwijkerland was ingevoerd op de website waarneming.nl: 35.000. Ik sprak de hoop uit dat we met ons gezamenlijk ledenbestand in staat moesten zijn om dat aantal in 2018 te evenaren. Dat is op zich gelukt, zij het dat er ook waarnemers van buiten onze verenigingen een belangrijke bijdrage hebben geleverd. Medio november stond de teller op ruim 42.000 waarnemingen in de gemeente. Een eindstand voor het afgelopen jaar kan ik niet geven, omdat waarneming.nl de website volledig heeft vernieuwd en het totaal binnen opgegeven datumgrenzen (nog) niet aangeeft. Een nieuwe toepassing is nu wel, dat je als waarneming een foto kan insturen, waarop je een suggestie krijgt

over de soort die je hebt gezien. Het systeem neemt de gegevens over die je fototoestel genereert. Uiteraard moeten andere gegevens zo nodig nog worden toegevoegd. Zelf maakte ik nog geen gebruik van deze mogelijkheid, maar het lijkt me leuk om een foto van een soort, die voor mij nog onbekend is, via die weg te determineren.

Voor de vijf lezingen die jaarlijks worden gehouden, kwamen in 2018 gemiddeld 45 belangstellenden naar De Klincke. Het organiseren van lezingen door onze afdelingen lijkt daarmee in een behoefte te voorzien. Heel verschillende onderwerpen kunnen aan bod komen. Zo staan in de lezingen van januari en maart slakken en amfibieën en reptielen in de schijnwerpers. Boeiende diergroepen, die misschien redelijk onbekend zijn bij de meesten van ons, maar waarop na de presentaties het predikaat 'onbekend maakt onbemind' niet meer van toepassing zal zijn.

Onze werkgroepen draaien goed, maar meer belangstelling van leden met affiniteit voor het onderwerp van de werkgroep zijn altijd welkom. Niet alleen als deelnemer aan de avonden, maar ook als hulp bij bijvoorbeeld tellingen en inventarisaties. In dat kader wil ik nog kwijt dat er binnen de KNNV afdeling voorzichtig wordt nagedacht over de (her)oprichting van een vogelwerkgroep met als doel aanvullende gegevens over de vogels in onze omgeving te verzamelen. Daarvoor zal eerst in kaart moeten worden gebracht welk onder-

zoek er al plaats vindt. Ik spreek de hoop uit dat dit voornemen verder kan worden uitgewerkt. Geïnteresseerde leden mogen zich bij de secretaris opgeven.

Als laatste wil ik de redactie en vormgeving bedanken voor hun werk in de weken voor er weer een nieuwe Koppel verschijnt. Voor een inhoudelijk sterk verenigingsblad is de redac-

tie afhankelijk van de bijdragen die door de leden worden ingebracht. Voor de wensen van de redactie kunnen jullie gevolg geven aan de oproep in de laatste Koppel.

Voor nu wens ik jullie nog een prettige bijeenkomst en voor het jaar 2019 veel leuke activiteiten en waarnemingen”.

Rianne Hoogma:

Samenwerken loont: In 2017 hadden IVN en KNNV 380 leden. In 2018 was dit aantal toegenomen tot 480, een toename om blij mee te zijn.

Hoe denken mensen volgens jou over IVN? Deze vraag rees bij Rianne toen ze in december nadacht over het afgelopen jaar. En vervolgens leidde deze vraag tot de volgende vraag: **Hoe zou je willen dat de mensen IVN zien?** Deze vraag is een goede vraag die geldt voor iedereen. Hoe krijgen we een beeld, dat we graag willen uitstralen? Dat heeft, aldus Rianne, alles te maken met hoe je er zelf in staat. Van het Nationaal Park de Weerribben/

Wieden heeft ze begrepen dat **het verhaal, de “story telling”** hiervoor van groot belang is. Het verhaal moet goed verteld worden. Dat geldt voor ons allemaal.

Gebruik daarbij **hoofd, hart en handen**. Belangrijk is wat je uitstraalt.

Het is zaak het verhaal goed aan elkaar door te geven en **expertise in te zetten**, zodat mensen geïnspireerd worden en meer energie krijgen. Een mix van mensen met verschillende expertise en kennis (zoals bij IVN) geeft, aldus Rianne, meer energie en werkt inspirerend.

Ze besluit haar betoog met iedereen een gezond, groen en actief 2018 te wensen.

Pissebedden, een saaie grijze massa?

(Deel 1)

Pissebedden, iedereen kent ze wel. Je draait een steen om in de tuin, of tilt een bloempot op en daar zitten ze dan. Voor je gevoel soms met honderden op een kluit - een saaie grijze massa. Of toch niet? Zelfs onder die steen of bloempot in je tuin

kun je soms vier, vijf soorten tegelijk aantreffen, een handvol kleurvarianten van één soort of prachtig paars-blauwe exemplaren. Die laatste zijn ziek - besmet met een iridovirus - maar daarom niet minder mooi.

Wat sommigen zal verbazen, is dat we in Nederland een dertig tot veertig soorten landpissebedden (Oniscidea) kennen. Het exacte aantal is een beetje afhankelijk

van wat je mee wilt tellen van de soorten die voornamelijk of uitsluitend in verwarmde kassen worden gevonden. De waterpissebedden (Asellota) met een handvol zoetwatersoorten en tientallen van zilt of brak water even buiten beschouwing gelaten.

Een stuk of tien soorten zijn behoorlijk kleine (2-5mm), wittige of oranje soortjes uit de familie Trichoniscidae, die vaak ook nog eens vooral wat dieper in de grond leven, onder stenen of rottend hout en die je echt een keer gezien moet hebben om je te realiseren dat het een volwassen pissebedje is. Determineren is voor sommigen van deze ook nog eens "genitaalwerk" en dat valt niet mee aan zo'n friemel van 2-3mm.

Toch zit in deze "lastige" groep één van onze mooiste pissebedjes (*Androniscus dentiger*), die heel toepasselijk de Nederlandse naam "Juweltje" heeft meegekregen - een mooi oranje-roze beestje van een 4-5mm met gele race-strepen over de rug (zie foto). Het is een zeldzaam beestje, dat dan weer wel, dat graag op behoorlijk vochtige, stenige plekken zit - van origine waarschijnlijk met een voorkeur voor grotten. Zo ken ik ze uit Frankrijk uit de monding van een middeleeuws riool (zo'n manshoge uit kloostermoppen opgetrokken tunnel waarmee de -*ahem*-afwatering van een klein dorpje in een rivier uitmondt) en in Nederland langs de muren van Bastion Wald-eck in Maastricht; een beschutte plek die wat lager ligt en waar het regenwater wellicht wat vastloopt tussen de overgebleven stukken stadswal met aansluiting op de kazematten. Maar er zijn ook vindplaatsen langs het IJsselmeer en het is zeker niet ondenkbaar deze soort ook nog eens op de kaart te kunnen zetten voor het waterrijke Noordwest-Overijssel. Zoeken op wat warmere, beschutte plekken met oud metselwerk langs kades of stenige oevers e.d. liefst met aansluiting op kelders of andere "grot-achtige" structuren zou dan wel eens vruchten kunnen afwerpen!

Maar laten we eerst maar eens naar de "grote" soorten met natuurlijk voorkomen in Nederland kijken. Bij elkaar betreft dat toch nog een twintigtal soorten. Toegegeven, een paar daarvan zijn behoorlijk zeldzaam en andere komen alleen lokaal voor, bijvoorbeeld langs de kust, of in het zuiden, maar voor een deel is die "zeldzaamheid" waarschijnlijk ook een waarnemerseffect: Als niemand ooit beter kijkt of het niet een keer iets bijzonders is, dan worden ze ook niet herkend en gemeld. Verderop wil ik daarom een aantal soorten de

revu laten passeren, in de hoop de geïnteresseerde lezer aan te zetten om regelmatig eens wat beter te kijken en niet te snel te denken "oh, gewoon een pissebed" (alsof er maar één soort zou zijn). Maar vooraf eerst een algemene intro:

Pissebedden (Isopoda) zijn een orde binnen de kreeftachtigen (Crustacea). Van origine zijn ze dus eigenlijk zeedieren. De landpissebedden vormen een bijzondere groep, die aangepast is om op het land te kunnen leven en - niet onbelangrijk - zich te kunnen voortplanten. Iets waar de meeste amfibieën nog een puntje aan kunnen zuigen(!). Er zijn zelfs soorten die dit allemaal midden in de woestijn kunnen. Niet slecht voor een "waterdier". Anders dan we van insecten gewend zijn, hebben pissebedden voor de ademhaling geen tracheeën, maar ze halen adem met behulp van "pootjes" aan hun achterlijf (het pleon) die tot een soort kieuwen geëvolueerd zijn. Om daarmee zuurstof binnen te krijgen moeten ze die vochtig houden, vandaar dat je pissebedden doorgaans op wat beschutte, vochtige plekken vindt (de soorten in de woestijn gebruiken dauw en maken holen in het zand waarin vocht wordt vastgehouden). Die kieuwen/longen onder het achterlijf worden ook wel pseudo-tracheeën genoemd.

Om voor de voortplanting, c.q. voor het opgroeien van het nageslacht niet meer van water afhankelijk te zijn, wordt bij de vrouwtjes een soort broedbuidel gevormd tussen de zeven paar looppoten van het voorlijf (pereon). Het is niet echt een buidel, maar een ruimte die wordt ingesloten door gesclerotiseerde plaatjes (één plaatje naast elke looppoot). In deze ruimte wordt vocht vastgehouden en de zich ontwikkelende eitjes en later de eerste stadium jonkies zitten hier prachtig vochtig en bovendien mechanisch beschermd onder de moeder, die zelf (ook in eigenbelang) altijd weer een optimaal microhabitatje opzoekt dat beschut en vochtig is. Als ze de eitjes ergens af zou zetten dan is de kans veel groter dat die plek tijdens de ontwikkeling van het broed zou uitdrogen.

Tegen de tijd dat de juvenielen deze buidel verlaten, of liever gezegd er zo ongeveer met z'n allen uitbarsten omdat de kluwen jonkies

goed, want deze soort is extreem algemeen en is wijd verbreid. Voor de herkenning van pissebedden is een aantal kenmerken van belang en het is dus handig daarop te

domweg te groot wordt, kunnen ze al zelfstandig lopen en overleven. Wel zijn ze nog bleek (wit), piepklein en zijn nog niet alle lichaamssegmenten ontwikkeld. Zo telt het perein bijvoorbeeld maar zes segmenten en dus ook zes in plaats van zeven paar loopootjes. Dit stadium wordt als “manca” aangeduid (“er ontbreekt wat”).

Landpissebedden hebben verschillende verdedigingsstrategieën ontwikkeld voor als ze in een benarde situatie terecht komen. Grofweg herkennen we de volgende types:

Oprollers kunnen zichzelf oprollen tot een balletje en rollen als hun substraat verstoord wordt aldus gemakkelijk een behoorlijk eind weg en vallen de diepte in tussen gras of stenen. De meeste inheemse soorten die dit kunnen zitten in de familie Armadillidiidae (vernoemd naar de zich oprollende Gordeldieren, Armadillo), maar er zijn een paar andere die dit ook redelijk kunnen.

Vastklampers kunnen zichzelf vlak tegen het substraat aantrekken en zijn doorgaans breed afgevlakt gebouwd zodat ze vanaf de tegen het substraat aangetrokken rand lastig los te peuteren of weg te duwen zijn.

Renners missen die vorm, maar staan veel hoger op de poten en kunnen vreselijke sprints trekken.

In de praktijk zijn er allerlei tussenvormen en zullen Vastklampers vroeg of laat ook proberen snel weg te komen etc. Onze meest algemene pissebedden (de “Ruwen”) kunnen alles een beetje: Ze hebben een wat afgevlakte lichaamsvorm die op vastklampen duidt, maar niet extreem, toch relatief lange poten om redelijk te kunnen rennen en als de situatie erom vraagt doen ze ook nog wel eens een wat halfslachtige poging om zichzelf wat op te rollen (nou ja, “een beetje inkrullen” treft het beter). Kennelijk toch praktisch om alles een beetje te kunnen, in plaats van één ding erg

letten als je in het veld foto’s maakt om er thuis mee te gaan puzzelen. Van voor naar achter zijn de volgende punten handig om goed in beeld te brengen:

Antenne: de bouwvorm van de antenne, dikte, kleur, lengte en onderlinge lengteverhoudingen van de segmenten. Vooral de “flagel” - de top van de antenne. Bestaat die uit 2, 3 of veel meer segmentjes? Niet makkelijk scherp te krijgen maar wel nuttig.

Kopvorm: voor alle soorten is de exacte structuur van de kop, met randjes/holtes voor de opname van de antennes van belang. Vooral de vorm van de voorrand van de kop in het midden (zeg maar de “neus”) en de lobben/randjes onder de ogen zijn belangrijke kenmerken.

Perein (voorlijf): hier is de oppervlaktestructuur van belang (ruw of glad), soms kleurpatronen, maar vooral ook de vorm van de vaak tot een soort zijvleugeltjes uitgetrokken “epimeren” van de rugplaten. Zijn de achterhoek-

jes puntig naar achteren getrokken of stomp afgerond?

Pleon (achterlijf): met name de overgang tussen peroon en pleon is van belang: Is het pleon plotseling duidelijk ingesprongen smaller dan het peroon, of loopt de contour van de zijkant van het beest juist gelijkmatig door? Of is het een tussenvorm?

Telson en uropoden: dit zijn de structuren aan de "kont" van het beest. Het telson is het laatste, centrale rugplaatje van het achterlijf dat vaak in een puntje is uitgetrokken; scherp puntig of afgerond etc. Onder het telson steken als een soort staartjes de uropoden uit, met zeer specifieke vormkenmerken.

Onderkant pleon: voor sommige soorten helpt

het enorm om een foto van de onderkant van het achterlijfje te hebben, met name om te kunnen zien hoeveel paar pseudo-tracheeën (de ademhalings-orgaantjes) als witte plaatjes herkenbaar zijn: geen (inwendig), 2 paar of 5 paar (in het buitenland zijn er ook soorten met 3 paar)? Let op: dit is alleen aan levende dieren goed te herkennen(!).

Het is verleidelijk om een pissebed gewoon vlak van boven te fotograferen en dan te denken dat je alles wel kunt zien, maar dat valt in de praktijk tegen. Maak dus altijd ook foto's schuin van voren en schuin van achteren om details van kop en kont duidelijk te krijgen!

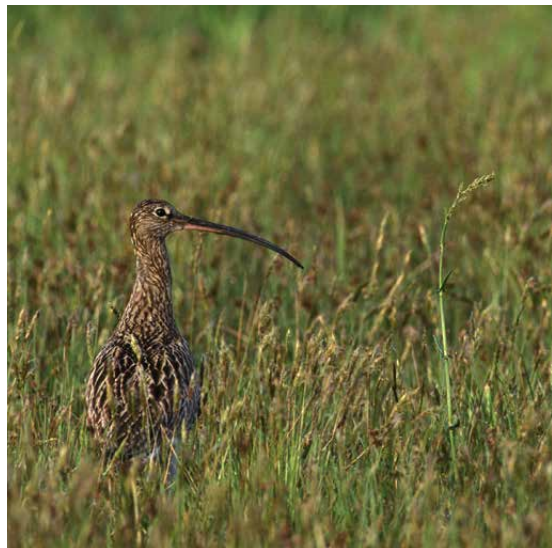
Tekst en foto's: Arp Kruithof

De wulp, vogel van het jaar 2019

De wulp (*Numenius arquata*) is door Sovon en Vogelbescherming uitgeroepen tot de 'vogel van het jaar 2019'. Het gaat niet echt goed met de Wulp en helaas staat deze grootste steltloper van Europa (ruim een halve meter!) op de rode lijst van bedreigde diersoorten. De aantallen zijn drastisch achteruit gegaan.

De wulp leeft zowel op de heide als in het moeras en het prachtige en heel ver dragende jodelende geluid is dan ook in de Weerribben-Wieden vaak te horen. Opvallend is de grote, naar beneden gebogen, snavel. Een ezelsbruggetje bij de herkenning zegt dan ook: 'Een wulp wijst met zijn snavel naar zijn gulp'. De wulp is een bodembroeder en 18 jaar geleden had een paartje een nest gemaakt op het trilveen bij de tjasker naast camping De Kluft in de Weerribben. Mannetje, vrouwtje en drie weken later liepen de pullen op het veen op zoek naar voedsel. De oude vogels hielden de kuikens goed in de gaten vanaf een hoog standpunt. Ze maakten dankbaar gebruik van een paar bundels riet en een hoop maaisel.

De wulp is een trekvogel en toch zien we ze het hele jaar. De wintergasten zijn wulpen uit Scan-

dinavië en vinden het prima in onze omgeving. De wulp heeft ook nog een kleiner neefje, de regenwulp. De regenwulp is een broedvogel uit Noord-Europa en we kunnen Regenwulpen bij ons soms op trek waarnemen. Het verschil is duidelijk: de regenwulp is kleiner en heeft een oogstreep en een duidelijke kruinstreep. Het voorjaar is begonnen, op zoek naar de jodelaar.

Tekst en foto's: Philip Friskorn

**Toevoeging van de redactie:
De naam van de Wulp in historisch
perspectief:**

Numenius arquata (Linnaeus 1758: *Scolopax arquata*). Eng. curlew. Ned. wulp.

Gesner (1555) noemt de wulp *numenius*, zie aldaar, én *arquata*, beide voor de gekromde snavel en samen de huidige officiële naam vormend. Latijn *arquatus*: gekromd, boogvormig - Latijn *arcus*: boog, vooral de boog om pijlen mee te schieten. Gesner bedoelt echter: de gekromde en gebruikt een zelfstandig naamwoord voor de naam en hanteert hiervoor als model het Italiaanse *arcuato*: de gekromde, 'een naam voor de wulp bij Venetië' ("quod Veneti arcuatum nominant", p.215) - 'zoals ze hem ook *arcase* noemen', vergelijk *arcus*. De huidige naam bij Venetië is *arcasa*.

Het is opvallend dat een deel van de wetenschappelijke namen voor de steltlopers uit Italië komt. Dat geldt ook voor de grutto (*limosa*), voor de kluut (*avosetta*) en voor de vorkstaartplevier (*glareola*). De belangrijkste reden is dat Gesner de Po-vlakte bezocht, waar de vogels broeden of overwinteren, vooral in de delta.

Zowel Gesner (1555) als Belon (1555) laat de snavel goed uitkomen in een tekening. En in de tekst stelt Gesner: "nachdem er drey Finger lang, fänget an, sich unter sich zu biegen" (Horst 1669, I-59). Belon heeft het over "tourné en faucille" (p.204), 'veranderd in een sikkel'. In Duitsland is er *sichelschnepfe* voor, sikkelsnip. Deze sikkel, faucille, wordt ook aangetroffen bij de zwarte ibis, *plegadis falcinellus*. Men vergeleek de twee vogels.

Het Engelse woord *curlew* gaat waarschijnlijk

terug op het Oudfranse *corlieu*, ook *courlieu*, namen voor koer-li, de weemoedig klinkende, fluitende zang van de wulp, het andere opvallende kenmerk van de wulp. Frederik II (±1246) voegde aan een van zijn vele tekeningen van de wulp de naam *corlinus* toe, een latinisering van *corlieu*.

Enkele andere namen voor de wulp (zie Home voor de codes):

(U) In Zweeds *storspov*: grote wulp (*stor*: groot). In Russisch *bolsjoj kronsnepe*: grote wulp. Bolsjoj betekent groot (het Bolsjoj theater is dus, eigenlijk 'het Grote theater'). Het woord *kronsnepe* is afkomstig van het Duitse *kronschnepe* en dit komt waarschijnlijk van 'kraansnip', kraanvogel, waarbij kraan wordt gebruikt voor hier voor: 'de grootste snip' (kroon kon er niet zitten: hij hééft er geen).

(U) In Duits *feldmäher*. Gras of koren werd vroeger gemaaid met een zeis of zicht, een houten steel waaraan een gebogen en spits toelopend ijzeren mes zat. Voor de boer, die het gereedschap hanteerde, zal de wulp met zijn snavel extra opgevallen zijn.

(G) Het lentegeluid van de wulp is vaak bezongen en kreeg vele klanknabootsende namen. Naast het boven al genoemde *corlieu* zijn dit bijv. het Poolse *kulik* en het Limburgse *kuluut*. De meeste van deze namen zijn tweedelig, omdat de roep dat ook is. Ook zijn er *tuter*, *fluit*, enzovoort. En *wulp* lijkt een klank-nabootsend woord, maar had dan ooit **wüliep* moeten zijn, waarvoor te weinig aanwijzingen bestaan. Etymologen denken aan 'de luid klinkende' en vergelijken het met 'welp' (jong dier), dit woord bij een worteldie 'schreeuwen' betekent. Zie ook het Friese *wilster* bij *pluvialis apricaria*.) In Nederlands: *heituter*. *tuten* betekent tuiten, toeten, fluiten, schallen. In Fins *suo kuiri*. *Suo* betekent moeras, in de lage delen van Scandinavië zit de wulp ook in moerassen. Met *kuiri* wordt de klank nagebootst (*koewierie*).

In Duits: *brachvogel*, Gesner 1555. *Großer brachvogel* is tegenwoordig de Duitse naam voor de wulp. Het kan gaan om 'vogel die zich op braakliggende akkers ophoudt' (trek of broedtijd). Geopperd is ook: vogel die in de Braakmaand juni arriveert. De braak was in het drieslagstelsel het omploegen van de akkers.

Het kan ook zijn dat de vogel in die maand of op die gronden veel gevangen werd. Geopperd is ook dat men wóeste gronden bedoelde, 'nog niet ontgonnen'. De onduidelijkheid past bij het grote aantal soorten waarvoor de naam opgetekend is, vooral voor steltlopers: wulp, regenwulp, goudplevier, griel (maar ook voor een lijster) (en het woord brach zelf wordt zit bij nóg bij meer soorten gebruikt).

De naam is er ook in diverse gedaanten, onder andere *bracher*, *brachhuhn*, *brachschnepfe*, met ook vertalingen in Nederlands en Deens. Wember, 2007, vertrouwt de braakliggende akkers niet ('ze zijn voor de wulp niet typisch') en , gaat uit van *bracher*, wat in het Middelhoogduits *Prahler* was, opsnijder, pocher, waarmee dan de naam dan voor de zo opvallende snavel wordt aangeduid.. Een probleem hierbij is echter dat het woord *brachvogel* ouder is.

De dagpauwoog

opvallend. Het zijn goede vliegers en ze zijn erg mobiel. In Nederland is het de enige soort met vier opvallende zogenaamde oogvlekken op de bovenkant van de vleugels. Deze vleugeltekening dient om aanvallers af te schrikken. Bij gevaar worden de vleugels gespreid. De onderkant is vrij donker en glanzend. Deze zwarte onderkant maakt ze bijna onvindbaar als de vleugels opgeklapt zijn.

Ze hebben een lange lijst van nectarplanten (wel 90 soorten), zoals vlinderstruik, koninginnekruid, akkerdistel en veel andere bloemdragende soorten. De soort wordt positief beïnvloed door een groot aanbod van nectarplanten in juli en augustus.

De rupsen zijn zwart, hebben zwarte stekels en veel kleine witte puntjes. De pootjes zijn bruinachtig van kleur. Ze hebben een lengte tot 22 millimeter. De waardplant van de rups is de grote brandnetel (*Urtica dioica*). Jonge rupsen leven in groepen bij elkaar in spinsel. De rupsen leven in latere stadia ook wel solitair.

Inleiding

Welke insecten zijn er eigenlijk buiten te zien in de winter en het vroege voorjaar? Meestal zijn de verwachtingen niet al te hoog gespannen. Maar het blijkt dat toch steeds weer met name vlinders ook in deze periode waar te nemen zijn. Natuurlijk niet in grote aantallen, maar zeker op een warmere dag zijn er toch best wel een aantal waar te nemen. Eén van die soorten is de Dagpauwoog. De wetenschappelijke naam is niet zo eenduidig. Je komt de naam *Inachis io* en ook *Aglais io* tegen. Aangezien ik steeds de namenlijst van www.nederlandsesoorten.nl als leidend heb genomen gaan we hier uit van *Aglais io*.

Deze algemene vlinder is in goede jaren in grote aantallen te zien en komt ook veel in tuinen voor. Met uiteraard een aantal pieken verspreid in het jaar, zijn er waarnemingen bekend uit alle maanden.

Herkenning

De vlinders zijn is niet te verwarren met andere vlindersoorten. Ze zijn zeer groot en

Waarneming

Het is een soort die overal in Nederland voorkomt. Het verspreidingsgebied strekt zich uit over heel noordwest Europa. Gaten in de verspreiding komen meer door het niet doorgelopen van waarnemingen dan door afwezigheid in die gebieden.

Ze zijn erg zwerfvlugtig en zijn waar te nemen op graslanden en langs bosranden tot wel 2500 meter hoogte. Vaak zijn het natte en vochtige terreinen maar ook droge terreinen worden gebruikt. Ze hebben een voorkeur

voor brandnetels die op zonnige plaatsen met een vochtige bodem staan.

Ze kunnen het hele jaar gevonden worden. Er zijn twee pieken, namelijk van midden juli tot midden september en, na de overwintering, tot eind mei. Gedurende een periode met zeer warm en droog zomerweer gaan de vlinders in zomerrust.

De dagpauwoog is tot laat in het jaar aan te treffen en is in het voorjaar één van de eerste vlinders die je kunt tegenkomen. Op zonnige dagen al in februari.

Biologie

In het voorjaar verdedigt het mannetje een territorium van enkele tientallen vierkante meters. Dit gebeurt 's middags en het mannetje vliegt binnen dit territorium heen en weer. In het territorium is meestal een opvallend punt aanwezig zoals een grotere boom. Territoria wisselen frequent van eigenaar. Ze worden maar kort bezet gehouden.

Na de paring worden de eieren in groepen van 50 tot 200 tegelijk afgezet. Dit gebeurt eind mei – begin juni. De plaats van afzetting is aan de onderkant van het blad of op de stengel van de waardplant. De rupsen zitten eerst bij elkaar in een spinsel, maar zijn later ook alleen aan te treffen. Ze overwinteren als volwassen rups. De verpoping gebeurt op de waardplant maar ook wel in heggen of muren in de directe omgeving daarvan.

Als er twee generaties zijn in een jaar is de eerste te zien van begin juli tot midden september. Als de omstandigheden gunstig zijn voor een tweede generatie is deze te zien vanaf eind september. Beide generaties overwinteren in boomholten en gebouwen waar ze vochtige en koele plaatsen opzoeken.

De gemiddelde duur van de diverse stadia is: ei 7 dagen, rups 24 dagen en pop 12 dagen. De

vlinders van de eerste generatie leven gemiddeld 43 dagen en die van de tweede generatie 320 dagen. Na de overwintering zijn de eerste vlinders in maart al weer te zien.

Er zijn vele predatoren. De rupsen worden gegeten door vogels en hebben te lijden van bijvoorbeeld sluipwespen. De vlinders zijn prooi van vogels, spinnen en libellen.

Bescherming

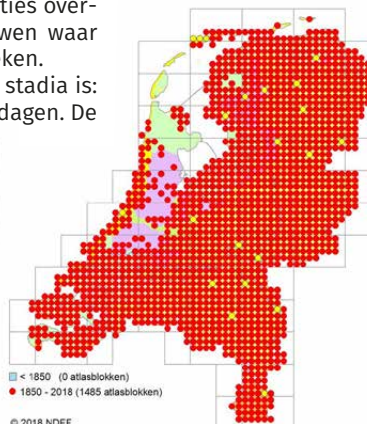
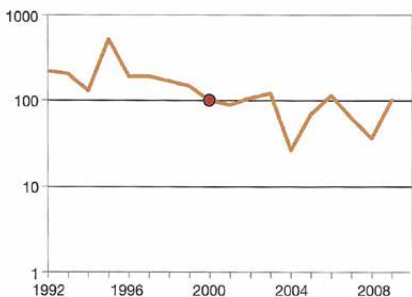
De stand fluctueert over de jaren. Brandnetels kunnen slecht tegen lange droogteperiodes waardoor er in droge zomers minder voedsel voor de rupsen is. Landelijk is er sprake van

uitbreiding van het areaal. Maar tegelijkertijd worden de populaties kleiner. Het resultaat is een langzaam dalende trend.

Deze dalende trend komt door de zachte winters waardoor ze vaker wakker worden en gaan vliegen. Ze gebruiken dan energie die niet aangevuld kan worden met nectar. Ook het verdwijnen van goede nectarplanten kan een rol spelen. Na de winterslaap heeft deze grote vlinder veel energie nodig. Maar de belangrijkste nectarplanten (vlinderstruik, distels) bloeien pas in de zomer.

Beschermingsmaatregelen zijn niet nodig. Wel kan de soort geholpen worden door het laten staan van bosjes brandnetel en het beschikbaar maken van nectarplanten.

© 2018 NDFD

Auteur en foto's:
Willem-Jan
Hoeffnagel

Een grondwerker
in het zand

Het grijze zandbijtje

Lopend in april langs een van de brede zandpaden in het bosgebied van het Oosterzand, een onderdeel van het Holtingerveld, ontdek ik langs de rand van het pad kleine hoopjes geel zand. Deze kleine zand-torentjes steken met hun heldere kleur sterk af tegen het grijskleurige oppervlak van het vast getrapte pad er direct omheen. Vele tientallen van die gele heuveltjes liggen hier in een smalle strook verspreid over een lengte van tien à vijftien meter. Ondanks de vele dennen aan weerskanten is het pad breed genoeg om de noordkant er al vanaf maart een paar uur per dag in het zonnetje te zetten en de koude zandbodem op te warmen.

Deze mini-molshoopjes maken mij nieuwsgierig en dus blijf ik staan om te zien, wat er voor grondwerkertjes hier in de zandbodem bezig zijn. Een paar minuten lang gebeurt er niets. Dan – onverwacht – duikt er ineens een dikke bij op, die in een fractie van een seconde in een van de zandhoopjes is verdwenen. Zandbijtjes! Aan de dikke grijze beharing op kop en borststuk en aan het glimmend donkerbruine achterlijf te zien, hebben wij hier met de algemene Grijze zandbij te maken: *Andrena vaga*. De vrouwtjes, die duidelijk groter en zwaarder gebouwd zijn dan de kleinere en slankere mannetjes, kunnen in het vroege voorjaar van eind maart tot diep in april grote kolonies vormen, soms met honderden nesten bijeen, in open, onbegroeid of kort begroeid stevig zand. Kennelijk wordt er op de plaats waar ik sta, onder de grond hard gewerkt, want met korte tussenpozen perst het bijtje nieuw zand naar

boven. Ook elders zie je zandhoopjes met rukjes groeien, een teken dat er op verschillende plekken flink wordt gegraven. Langs de hele wegrand zijn er vele tientallen bijtjes druk bezig met het aanleggen van ondergrondse, verticale buisvormige nesten, die soms meer dan 40 cm diep de bodem ingaan. Onderaan de nestgang graaft de zandbij enkele horizontale zij-gangetjes. Aan het eind van iedere gang bouwt ze een langgerekte broedcel, waarvan de wand met een speciale afscheiding wordt verstevigd. Twee tot vier van dergelijke broedcellen maakt ze per nest. Het stuifmeel, dat het vrouwtje aan haar harige achterpoten naar het nest heeft gebracht, veegt ze in de celholte met haar middelste paar poten van de geel bestoven haren en vormt daarvan een stuifmeelklompje. Daarna bedekt ze het met wat nectar uit haar krop, voordat ze er een eitje op legt en de zijgang met zand afsluit. Elke keer, als de zandbij voor een volgende verzameltocht het nest verlaat, sluit zij de opening in het zandhoopje tegen indringers zorgvuldig af. Er zijn verschillende van dergelijke verza-

Roodbehaarde wespbij
wachtend met opgetrokken
voorpoten bij het nest van
een Grijze zandbij

meltochten nodig om de klompjes voedsel voor de larve samen te stellen.

Voor het verzamelen van stuifmeel en nectar moeten de bijtjes vaak flinke afstanden afleggen. Soms meer dan honderd meter. En dat enkele keren per dag. Want voor het voedsel voor hun toekomstig nageslacht zijn ze volledig afhankelijk van bloeiende wilgen en wilgen staan meestal niet naast de plek, waar de bijtjes een goede gelegenheid om zich te nestelen hebben gevonden. Ik kan mij voorstellen, dat je reageert met: stuifmeel, ja, maar nectar? Wilgen zijn toch windbestuivers!

Toch bezitten wilgen een tweede mogelijkheid om zeker te zijn van een geslaagde bevruchting. De vrouwelijke katjes produceren namelijk een zoetige afscheiding, waarvan de met stuifmeel bedekte zandbijtjes, hommels en zweefvliegen graag komen snoepen. Al kruipend over de katjes brengen ze stuifmeel van de meeldraden van de mannelijke bloemen over naar de stampers van de vrouwelijke. Zo zorgen deze insecten voor een effectievere en betrouwbaardere bestuiving dan de wind.

Ieder vrouwtje van de grijze zandbij maakt maar een paar van dergelijke nesten, en gaat na gedane arbeid dood. Maar of er in de toekomst alleen maar grijze zandbijtjes uit de cellen zullen kruipen, daar kan ze allerminst zeker van zijn. Want er zijn indringers in de buurt, die maar al te graag misbruik maken van het gezwoeg van het zandbijtje. In onze omgeving is dat voornamelijk een ander bijtje: de roodharige wespbij, *Nomada lathburiana*. Dit bijtje draagt, net als vele andere soorten van dat geslacht, een zwart-geel boevenpak. Het achterlijf van deze soorten heeft namelijk gele dwarsbanden, die het bijtje doen lijken op een wesp. En alle soorten wespbijen dringen de nesten van allerlei soorten gastbijen binnen om er eieren te leggen op de voedselvoorraad, die bestemd was voor de larven van de gast-bij. Je ziet deze wespbijen vaak bij een zandheuveltje met opgetrokken voorpoten wachten tot ze een nestholte binnen kunnen glippen om snel een ei op de stuifmeel-bal in een van de cellen af te zetten.

Nadat het eitje van de grijze zandbij is uitgekomen en niet het slachtoffer is geworden van de vraatzucht van een larve van de roodha-

rige wespbij, eet de larve in een paar weken de stuifmeel-bal op, poept de darmen leeg en spint aan het begin van de zomer een cocon om zich heen, waarin de larve een paar weken bewegingloos blijft liggen. Pas halverwege de zomer verpopt de larve zich om tegen het einde van de zomer als volwassen insect uit de pop tevoorschijn te komen. Beschermd door de cocon ligt de zandbij de hele lange winter onder de grond te wachten tot de bij in het vroege voorjaar zich door het zand heen een weg naar buiten graaft.

De mannetjes verschijnen het eerst, zodat er al vanaf eind maart – soms nog eerder – verschillende mannetjes boven het zandoppervlak zigzaggend heen en weer vliegen, wachtend op het tevoorschijn komen van de vrouwtjes. Laat een vrouwtje zich zien, dan wordt ze direct door een of meer mannetjes gepakt en rolt er weldra een hele kluwen vechtende zandbijtjes over het zand. Het vrouwtje paart maar één keer. Na de paring verdwijnt het vrouwtje vaak voor enkele dagen in de nestgang, waar ze net uit is gekropen, of ze graaft eerst een nieuwe, verticale gang, waarin ze dan blijft wachten tot de eieren ver genoeg zijn gerijpt. De mannetjes hebben hun taak er op zitten en sterven. Voor het vrouwtje begint dan echter een drukke periode van graven, stuifmeel en nectar verzamelen, eieren leggen, de nestgang afsluiten, en dan is het leven ook voor haar afgelopen. Tegen het einde van april of begin mei zijn alle bovengrondse activiteiten verdwenen, en gaat het leven ondergronds, soms letterlijk onder onze voeten, verder.

Auteur en foto's: Ben Prins

Iridovirus Porcellio scaber
fotograaf Arp Kruithof

Ruwe pissebed Porcellio scaber kleurenkluit
fotograaf Arp Kruithof

Voelvormen namen
fotograaf Arp Kruithof

Achterlijf telson uropoden insets
fotograaf Arp Kruithof

Steenuil
fotograaf
Zwaan Beijck

Juweeltje Androniscus dentiger b
fotograaf Arp Kruithof

Pull van Wulp op trilveen naast De Kluft
fotograaf Philip Friskorn

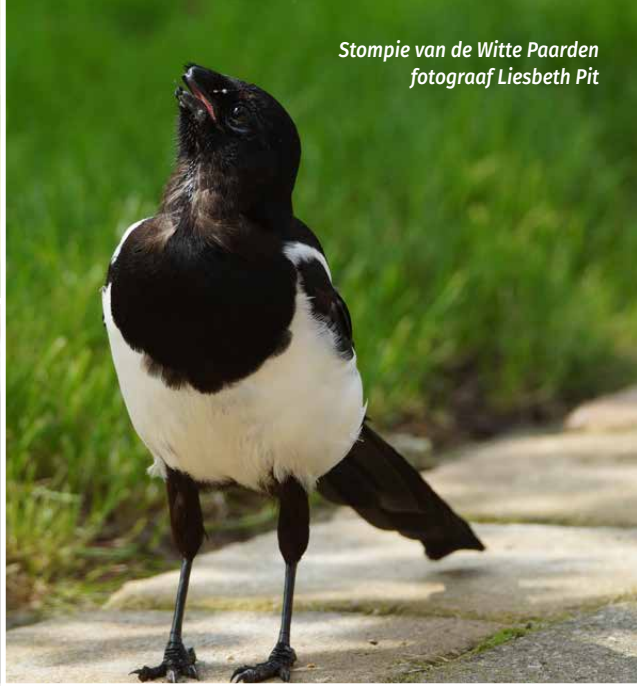
Dagpauwoog rups
fotograaf
Willem-Jan Hoeffnagel

Grijze zandbij man
op een vrouwelijk
wilgenkatje
fotograaf
Ben Prins

Steenuil
fotograaf
Zwaan Beijck

Stompie van de Witte Paarden
fotograaf Liesbeth Pit

Rouwmantel Cadoelerveld
fotograaf Wim Temmink

Heibel in de Polder
fotograaf Philip Friskorn

Cadoelerveld, 20 jaar particulier natuurbeheer

Een terugblik

Eind december 2018 zijn Josée en Wim Temmink verhuisd na een periode van ruim 20 jaar gewoond en gewerkt te hebben in Vollenhove. In 2002 werd het Cadoelerveld, een particulier natuurterrein tussen Vollenhove en Zwartsluis, ontwikkeld uit twee gangbare weilanden. De bovengrond werd grotendeels afgegraven, houtwal en bosjes werden daarmee aangelegd en er werden drie poelen gegraven. Houtwal en bosjes werden ingeplant met zo'n 3.000 veelal besdragende, inheemse struiken en bomen. Besdragend voor de vogels. Daarna was het aan de natuur om van dit 2,5 ha. groot terrein een mooi stukje Nederland te maken.

Handje helpen

Na het afgraven van de bovengrond kwam een kaal landschap tevoorschijn van zand over keileem. Zoals het er zo'n 150.000 jaar geleden moet hebben uitgezien. Dat was tijdens de voorlaatste ijstijd. Om de plantengroei te stimuleren, werd streekeigen maaisel van Natuurmonumenten uitgestrooid in het Cadoelerveld. Dat in het kader van wat de mens vernietigd heeft, mag de mens ook weer terugbrengen. Het milieu bepaalt vervolgens

wat er gebeurt. Daar heeft de mens geen vat meer op.

Aanleg Cadoelerveld 2002. Omwonenden dachten in eerste instantie dat het een golfterrein zou worden...

Vanaf nul

Voordat met de aanleg van het Cadoelerveld werd begonnen, zijn de twee weilanden in 1999 op plantensoorten gedetermineerd. Het waren er 48, veelal min of meer algemene graslandplanten zoals pinksterbloem, Kruipe - en scherpe boterbloem en geknikte vossenstaart.

De verwachting was gerechtvaardigd dat zich na de inrichtingsmaatregelen een soortenrijk vegetatietype zou kunnen ontwikkelen.

Soortenrijk vegetatietype, na inrichting. *

Snelle ontwikkeling flora

In het eerste jaar van het Cadoelerveld werden al 114 soorten planten gedetermineerd, waaronder één bijzondere soort: akkerleeuwenbek. Deze soort staat als bedreigd op de Rode Lijst en kent als dichtstbijzijnde vindplaats de Veluwe. Wellicht dat vroeger het Cadoelerveld ook wel een akker-cultuur heeft gekend. Om de soort in stand te houden, werd ieder jaar een beperkt aantal m² gespit en met een groentesoort ingezaaid of ingeplant om het een akkertje te laten zijn. De akkerleeuwenbek is nog steeds aanwezig, het laatste jaar werd pastinaak daarvoor als begeleidend gewas ingezaaid.

Akkerleeuwenbek met pastinaak

De tweede bijzondere soort werd in 2003 aangetroffen, de Kleine ratelaar. Daarna volgden in rap tempo nieuwe opmerkelijke soorten zoals het moeraskartelblad, de rietorchis, stijve ogentroost en koningsvaren. In de daarop volgende jaren werden we verblijd met soorten als moeraswolfsklauw en ronde zonnedauw. Al deze soorten hebben zich nadien kunnen handhaven. Vooral de stijve ogentroost is massaal aanwezig, is goed bestand tegen maaien en ook de droogte van 2018 heeft deze plant prima doorstaan.

Opmerkelijk was in 2018 de waarneming van bloeiend valkruid (Arnica). Een zeldzaamheid niet alleen in Overijssel maar in heel Nederland. Sinds 1950 ligt de afname van deze plant tussen de 75% en 100% in Nederland. Daarom staat valkruid ook op de Rode Lijst als bedreigd.

Plaatsen foto van bloeiend valkruid (Arnica)

In totaal werden op het Cadoelerveld 270 verschillende soorten planten aangetroffen. Niet alle soorten zijn jaarlijks aanwezig. Sommige (pionier) soorten verdwijnen ook weer en maken plaats voor andere soorten.

Vlinderrijk

Het Cadoelerveld is te kenmerken als kruidenrijk grasland. Een ideale biotoop voor insecten waaronder vlinders. Met name de graslandvlinders, die elders nog maar weinig te zoeken hebben, weten het Cadoelerveld te waarderen. In de afgelopen 20 jaar werden in totaal 25 soorten vlinders waargenomen. Het Icarusblauwtje is het meest talrijk. Opvallend was in 2006 de waarneming van een rouwmantel (zie foto op middenpagina), een soort van de Rode Lijst die in Nederland is uitgestorven. Af en toe werden ook gezien de koninginnenpage, de oranje – en gele luzernevlinder, groot dikkopje (RL) en de kolibrievlinder.

Hoogtepunt: broedpaar ooievaars

In 2002 werd een paalnest voor ooievaars opgericht. Op moment van plaatsen vlogen er al vijf ooievaars rond het nest. Maar tot broeden kwam het niet. Tot 2017. Toen betrok een paartje het nest en werd er één jong vliegvlug. Afgelopen jaar was het nest weer bezet met waarschijnlijk hetzelfde, ongeringde paar. Nu vlogen er twee jongen uit.

Van de Rode Lijst broeden elk jaar de boerenzwaluw en grauwe vliegenvanger. Bijzondere waarnemingen zijn die van: blauwe kiekendief, koereiger, draaihals, kleine bonte specht, witgat, ijsvogel en oeverloper. Waar leven is, is ook dood. Afgelopen jaar werden dood aangetroffen een watersnip (RL) en een geringde kerkuil.

Wild van Wild

Het Cadoelerveld is een interessant terrein voor vele soorten, ook groter wild. Vaak foerageren er reeën, tot zeven stuks aan toe. Met de cameraval werden afgelopen jaar 'betrap't de boom- en steenmarter en de vos. Ook de bunzing komt voor. Gezien zijn verder hermelijn en wezel.

Succesvol beheer

Al in 2007 werd het Cadoelerveld door de provincie Overijssel bestempeld als een van de vier succesvolste projecten nieuwe natuur. In 2013 ontvingen wij als eerste in Overijssel het Certificaat Particulier Natuurbeheer uit handen van gedeputeerde Hester Majj.

Het beheer bestaat onder meer uit het niet-bemesten, tweemaal maaien en afvoeren van het hooi. Hierdoor verschraalt het land en krijgen kruiden en bloemen meer kans. Het kruidenrijke hooi wordt met smaak gegeten door de bees-

ten van de boer die maait. Kruidenrijk hooi bevordert het dierenwelzijn.

20 jaar Cadoelerveld Het Cadoelerveld is per 1 januari 2019 overgegaan naar de Stichting Oldenhof in Vollenhove, die het beheer voortzet en een havezate en aangrenzende terreinen bezit. Daarmee is de continuïteit gewaarborgd. Een hele geruststelling.

Bovenaanstaande is een korte samenvatting van 20 jaar beheer en de resultaten daarvan. We hebben met plezier aan het Cadoelerveld gewerkt en er met plezier over geschreven. Berichten over het Cadoelerveld zijn ook regelmatig verschenen in de lokale en regionale media. Ook radio en TV hebben aandacht besteed aan het Cadoelerveld. Waardoor het Cadoelerveld bij natuurliefhebbers bekendheid heeft gekregen.

Cadoelerveld, het ga je goed.

auteur en foto's: Wim Temmink

Waarnemingen

De wulp

Tegenover ons huis broedde de wulp. Het was duidelijk een “plakker”. Hij bleef zitten waar hij zat en verroerde zich niet. We konden hem tot op een halve meter benaderen om deze foto te maken.

Tekst en foto: Rob en Zwaan Beijk, Zuidveen

Heibel in de polder

Onlangs verscheen er een heel prettig leesbaar boek van Roelke Posthumus uit Steenwijkerwold. Roelke is evolutiebioloog en beschrijft op pakkende wijze hoe de natuur in Nederland aan verandering onderhevig is, hoe de biodiversiteit onder druk staat, de insecten verdwijnen, etc. De ruim 250 pagina's las ik vrijwel in één adem uit. Onlangs was er in Steenwijk een lezing over vogels met veel aandacht voor zwanen. Ik herinnerde mij dat ik op een wat donkere en sombere winterochtend in 1999 bij Baarlo een bijzondere waarneming deed. Het weiland was berijpt. Het was in de tijd dat je in de Baarlinger-polder iedere winter heel veel wilde en kleine zwanen kon waarnemen. De lichtomstandigheden waren miserabel en het was nog in de tijd van het diarolletje. Een familie kleine zwanen, ouders met jong, kreeg het aan de stok met een wilde zwaan. De wilde zwaan wilde grazen op de plek van de kleine zwanen en dat pikte met mannetje kleine zwaan niet! Hij greep de wilde zwaan bij de hals en het leek alsof hij in zijn oog schreeuwde iets van 'wegwezen hier'. In een paar beelden probeerde ik zijn gedrag vast te leggen. Wilde zwaan, kleine zwaan en in de onscherpte de knobbelzwaan op een beeld. Als klap op de vuurpijl zag ik heel ver weg bij de kolk een zwarte zwaan. Helaas staat die er niet bij op de foto.

Toen de filmpjes terugkwamen uit de ontwikkelcentrale ging ik op de lichtbak de beelden bekijken voordat ze ingeraamd werden.

Toen volgde de tweede klap op de vuurpijl: het mannetje kleine zwaan had geen zwarte, maar gele poten. In de literatuur gedoken en jawel, het komt een heel enkele keer voor. Ik vond één waarneming van een geringde kleine zwaan met gele poten op 7 januari 2010 bij Hazerswoude. Ondanks de niet zo fraaie kwaliteit van de opnames was ik toch blij met zo'n waarneming. Vanwege dit bijzondere gevecht dacht ik aan 'Heibel in de polder' van Roelke Posthumus. Het boek is eind vorig jaar uitgegeven bij Uitgeverij Atlas (ISBN 9789045034881), een aanrader.

Tekst en foto's: Philip Friskorn

De ekster, deel 3: Stompie uit Witte Paarden

Ditmaal een wat kort deel 3 in de serie over eksters, die aansluit bij de serie over afwijkingen bij dieren. Bij Liesbeth Pit (IVN-Vogelwerkgroep) bevond zich enige tijd geleden een jonge Ekster in de tuin met een afwijking in de snavel. Het lijkt er op dat deze afwijking niet is gekomen door een mechanische beschadiging, maar is aangeboren. Je zou het bijna kunnen vergelijken met een hazelip. Liesbeth had hem liefdevol Stompie genoemd en Stompie wist zich langere tijd in haar tuin in Witte Paarden te handhaven. Uiteindelijk verdween Stompie. Is hij gewoon ergens anders gaan wonen of heeft hij het uiteindelijk

niet gered? We zullen het nooit weten. Liesbeth bedankt.

Tekst: Philip Friskorn

Foto: Liesbeth Pit

Steenultje

Vorig jaar waren wij de blije “bezitters” van een steenultje.

Hij liet zich regelmatig zien en horen. Hij zat het liefst in de esdoorn tussen de klimop en . zat dan een beetje verscholen, maar kon toch alles in de gaten houden.

Op een foto zagen we dat zijn snavel vergroeid was maar blijkbaar had hij hier geen hinder van.

Ik schrijf dit alles in de verleden tijd want hij is er niet meer.

Hij kwam heel verdrietig aan zijn einde door in een muizenklem te vliegen. Met de klem heeft hij nog een dag rondgevlogen. Hij is gevangen maar de stress is teveel voor hem geweest.

Aan zijn snavel herkenden we hem. Het was “onze” steenultje.

Maar zijn plek is al weer ingenomen.

Weer worden we regelmatig wakker door de lokroep van een steenuil. We hebben twee kasten op ons erf hangen dus afwachten maar. Spannend !

Tekst en foto's: Zwaan Beijck

Excursies en lezingen IVN/KNNV

2e kwartaal 2019

Zaterdag 6 april – Stinzenplanten-excursie naar verschillende locaties in Friesland.

Begin april, het is weer voorjaar en dus hoog tijd om rond te gaan kijken in stinzenplanten-paradijsjes om te genieten van de rijke en kleurige stinzenflora! Als het weer een beetje meezit bloeit er van alles aan bol-, knol- en andere gewassen in de tuinen die we gaan bezoeken: bostulpen, vingerhelmbloem, holwortel,

anemonen in diverse kleuren, wilde hyacinten, knikknikende vogelmelk, misschien nog lenteklokjes en nog wel meer. Dit jaar maken we weer eens een rondje langs verschillende, bekende en minder bekende, staten in Friesland.

We vertrekken om 09.00 uur per auto van het grote parkeerterrein (P&R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk). De excursie duurt tot zeker halverwege de middag, dus neem wat te eten en drinken mee.

Aanmelden bij Candida van Wirdum (candida@jolicoeur.nl, tel: 0521 521106). Aanmelden is niet verplicht, maar wordt wel zeer op prijs gesteld. Heb je geen eigen vervoer (=auto) tot je beschikking, dan is het zeker aan te raden om dat van tevoren te laten weten.

Dinsdag 9 april : Terugblik Geologie-werkgroep

Op de laatste avond van het seizoen zal Bert Hummel ons een presentatie voorschotelen met als onderwerp; "Activiteiten van de Geologie-werkgroep van KNNV-afdeling De Noordwesthoek in de afgelopen jaren". Een

terugblik, waarin je aan de hand van toen gemaakte beelden sommige avonden of excursies nog eens opnieuw kunt beleven (of waarbij je kunt zien hoe die ene activiteit verliep waar je toen niet bij kon zijn).

Plaats: de Meenthe, Stationsplein 1, Steenwijk.
Aanvangstijd: 19.30 uur.

Zaterdag 20 april - Ontdek De Weerribben.

Op deze zaterdagmiddag fietsen we door het noordelijke deel van de Weerribben en laten we ons verrassen door de verhalen over de historie, cultuur en natuur van het gebied. We treffen mooie vergezichten met petgaten en legakkers, riet en moerasbos. We hopen veel vogels te zien, zoals het ijsvogeltje, de lepelelaar, de witte reiger en de oeverloper. De lengte van de fietstocht zal ongeveer 15 kilometer zijn en is voor jong en oud goed te doen.

Het vertrek (eigen fiets meenemen!) is om

13.30 uur van de parkeerplaats bij het Buitencentrum van Staatsbosbeheer in Ossenzijl (Hoogeweg 27, 8376 EM Ossenzijl). We zullen rond 15.30 uur weer terug zijn. Nadere informatie bij Bertus Otten, tel. 0561-451744.

Zaterdag 27 april - Koningsdag: Vogelzang-excursie Woldberg.

Op deze dag houden we onze traditionele vroege vogelzang-excursie. We gaan deze ochtend weer naar de Woldberg, waar deze excursie traditioneel wordt gehouden. Meestal zo eind april zijn de soorten die hier overwinterd hebben ook al bezig met het bezetten van hun broed-territorium. Hierbij denken we aan de

verschillende mezensoorten, de roodborst en de winterkoning. Maar ook de al uit Afrika of andere overwinteringsgebieden teruggekeerde soorten, zo-

als de boompieper, tijftjaf, fitis en gekraagde roodstaart zetten al hun beste beentje voor en kunnen hun zang laten horen. Aan de hand van die zang is vast te stellen om welke soorten het gaat. Blijvers als groene specht en zwarte specht kunnen hun luide roep laten horen. Naar één soort zijn we erg nieuwsgierig. Heeft de middelste bonte specht zijn broedgebied al uitgebreid naar onze omgeving?

Het vertrek is om 06.45 op het grote parkeerterrein (P&R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk) en om 07.00 op de parkeerplaats Woldberg nabij Tuk's Theehuis, Bergweg 71 8334 MC Tuk (via tunneltje onder A32, rechtdoor naar P-plaats in bos). Nadere informatie: Ton Bode, tel. 0521-512074.

Vrijdag 3 mei - Nachtegalen luisteren bij Nederland.

De nachtegalen-excursie in 2018 bij Nederland was zeer geslaagd met negen zingende mannetjes nachtegaal. We herhalen deze excursie daarom graag en zullen het beluisteren van andere soorten zangvogels zeker niet over-

slaan, maar we richten ons vooral op de nachtegaal, die met zijn luide zang zijn territorium afbakt. Begin mei zijn de nachtegalen in elk geval terug uit hun overwinteringsgebieden en erg actief. Hoewel nachtegalen in deze periode ook wel overdag zingen, is een zingend exemplaar in de avond toch een aparte belevenis. De zon gaat om 21.08u onder, waarna het nog enige tijd licht blijft.

Het vertrek is om 20.30u op het grote parkeerterrein (P&R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk) en om 21.00u bij de parkeerplaats in Nederland aan het begin van het fietspad naar Kalenberg (Veldhuisweg, 8362 VA).

Nadere informatie: Ton Bode, tel. 0521- 512074.

Zaterdag 4 mei - Vogel-excursie Gaasterland (dagexcursie).

Op deze zaterdag gaan we samen weer een uitstapje maken naar Gaasterland, waar we naar ganzen en eenden gaan kijken. Natuurlijk krijgen ook andere vogels aandacht, o.a. weidevogels.

De excursie heeft ongeveer de volgende route: van Ossenzijl naar Lemmer, dan via de Leien richting Oudemirdum. Daarna volgen we de kustlijn naar Stavoren en we vervolgen onze weg via Warns naar de Workummer Buitenwaard, waar we het afgelopen jaar veel kemp-hanen hebben gezien. Onderweg doen we het nieuwe uitkijkpunt aan, waar we de vorige keer de zeearend hebben zien zitten op een zandbank voor de kust van het IJsselmeer. Omdat dit een dagexcursie is, zijn een lunch en een verrekijker niet overbodig.

We vertrekken om 08.30 uur op het grote par-

keerderrein (P&R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk) en om 09.00 uur vanaf de parkeerplaats bij het Buitencentrum van Staatsbosbeheer in Ossenzijl (Hoogeweg 27, 8376 EM Ossenzijl). Daar zijn we om 16.00 weer terug. Nadere inlichtingen: Albert Steenbergen, tel. 0521-513547 of 06-20934308.

Zaterdag 11 mei - Wat hoor ik daar in het park Rams Woerthe?

In het kader van de Nationale vogelweek zal er op deze zaterdagmorgen 11 mei een vogelzang-excursie worden gehouden in Park Rams Woerthe in Steenwijk. Deze excursie is uitermate geschikt voor beginnende vogelaars. Deze ochtend zal zeker de zwartkop, de tiftjaf, de roodborst en de winterkoning te horen zijn. Ook verschillende mezen als de pimpelmees, de koolmees en de zwarte mees zullen te horen en te zien zijn. Wij laten ons graag verrassen!

De historie van het park met de indrukwekkende villa zullen vanzelfsprekend ook aan de orde komen, maar de nadruk zal op de vogelzang liggen.

We vertrekken om 07.00 uur bij de hoofdingang van Park Rams Woerthe, Gasthuislaan 2, 8331 MX Steenwijk. De excursie duurt tot ongeveer 10.00 u.

Nadere inlichtingen: Piet Hein Klip tel. 0521-513766 en Henk Bergsma, tel. 0521 514097.

Zaterdag 11 mei - Kano-excursie in de Weerribben.

Zittend in je kano zit je echt in het gebied ! Zo de Weerribben zien en beleven, dat is de bedoeling van deze excursie. Tijdens de kano-

tocht letten we op wat er zoal in het voorjaar in beweging is gekomen, planten, insecten, vogels. Het is verrassend en een verrassing wat we tegen komen. Ook informatie over ontstaan en beheer van het gebied komt aan bod. Verzamelplaats: bij het Informatiepunt van het Nationaal Park Weerribben-Wieden in Kalenberg. Het Informatiepunt ligt achter Recreatiebedrijf Pieter Jongschaap / De Vrijstate (Kalenbergerpad 4 8377 HL Kalenberg), aan de parkeerplaats in het midden van Kalenberg. We starten om 14.00 en zijn weer terug om ca. 16.00u. Graag 10 minuten voor de start aanwezig zijn in verband met het te water laten van de kano's. Het is de bedoeling dat u vooraf zelf een kano huurt. U kunt in Kalenberg vlak bij het Informatiepunt NP bij 2 bedrijven een kano huren: bij Pieter Jongschaap/De Vrijstate en bij het daarnaast gelegen Doevehuis (Kalenberg Zuid 1, 8377). Uw natuurgids is Ymkje van der Linden.

Zondag 12 mei: Natuur en cultuur in De Weerribben.

Het natuurgebied De Weerribben kunt u uitstekend per fiets verkennen. Tijdens deze fietstocht zal de gids u vertellen over de ontstaansgeschiedenis van het gebied. Op verschillende plaatsen staat u stil om te genieten van de bijzondere flora en fauna die u tegen komt.

Start om 10.30 uur van de parkeerplaats bij het Buitencentrum Staatsbosbeheer te Ossenzijl ((Hoogeweg 27, 8376 EM Ossenzijl). We zijn rond

12.30 uur weer bij het Buitencentrum.
Nadere informatie: Colette de Haas-van Harten, tel. 0561-481407

Zaterdag 18 mei - Vlinder en Libellen-excursie naar het Kiersche Wijde.

We gaan naar libellen en vlinders kijken in het Kiersche Wijde. In dit waterrijke natuurgebied met bosjes, trekpaten en open water vliegen in deze

tijd van het jaar tal van vlinder- en libellensoorten. Verleden jaar zijn in de maand mei 18 soorten libellen waargenomen en 8 soorten dagvlinders (gegevens op de website waarneming.nl). Tijdens een excursie in mei 2017 waren dat 11 soorten libellen, 11 soorten dagvlinders en 4 soorten nachtvlinders (voornamelijk rupsen). Bij de dagvlinders werd zelfs de zeldzame soorten zilveren maan en aardbeivlinder waargenomen. Ook het zeer fraaie Oranjepijpje werd gezien. Bij de libellen waren het ook de kritische soorten zoals bruine korenbout en glassnijder die er gezien werden. In tegenstelling tot de route die bekend staat als het Kiersche Wijdepad kiezen wij voor de route tussen de Veldweg en de Reeënweg. Dit gebied heet Kiersche Wijde West. Na afloop van de excursie is het zeker de moeite waard om ook het eigenlijke pad aan de andere zijde van de Lozedijk te lopen.

Wat helpt bij het observeren van insecten is het gebruik van een verrekijker met een korte scherpstelfstand. Maar ook gewone verrekijkers kunnen gebruikt worden. Vergeet verder niet om eten en drinken mee te nemen. Dat is zeker bij warm weer geen overbodige luxe. Het is een vochtig terrein. Laarzen of bergschoenen zijn aan te bevelen.

Het vertrek is om 12.30u op het grote parkeerterrein (P&R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk) en begint om 13.00 uur op de parkeerplaats aan de Lozedijk in Wan-

neperveen (7946 LZ). Einde excursie is om ongeveer 16.00 uur. Bij slecht weer (en denk dan voornamelijk aan regen of erg harde wind) gaat de excursie niet door. Bij twijfel kan even gebeld worden met Willem-Jan Hoefnagel, telefoon 0521 857735.

Zaterdag 1 juni - Wandelexcursie Oude Venen.

We rijden naar het dorpje De Veenhoop, tien kilometer ten westen van Drachten, en lopen 800 meter naar een voetveer over de Wijde Ee. Dit stukje, deels door het dorp, is al meteen heel vogelrijk. We kunnen er tientallen soorten noteren. We steken de Wijde Ee over en maken vervolgens een rondwandeling om de Jan Durkspolder. Een graspad voert door rietlanden waar we weer heel andere vogels zullen horen. We komen langs een uitkijktoren met een prachtig uitzicht over de polder die deels onder water is gezet. Aan de noordkant van de polder bezoeken we twee vogelkijkhutten, de ene heel klein, de andere riant groot met uitzicht over het water. Hier zullen we geoorde futen zien en lepelaars die er een kolonie hebben. Op de terugweg lopen we door ruige graslanden die afgewisseld worden door moerasbosjes met gagel. Tenslotte steken we met het pontje weer over naar De Veenhoop. Het hele gebied is zeer vogelrijk (op 22 mei 2017: 67 soorten geteld), maar ook zijn er veel insecten, in het bijzonder libellen. Ook de plantenliefhebbers zullen aan hun trekken komen. De wandeling is in totaal 8 km lang en alleen te doen voor mensen die goed ter been zijn. We vertrekken om 08.45 uur per auto van het grote parkeerterrein (P&R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk). We zijn tussen 16.00 en 17.00 weer terug in Steenwijk, dus proviand mee voor onderweg. Het aantal deelnemers is beperkt tot 15. Daarom opgave

verplicht bij Theo van de Graaf, telefoon 0521 587345 of email: tvandegraaf123@gmail.com. Er geldt een meerrijd-vergoeding van 5 ct/km en het pontje kost 2 x € 1,50.

Zondag 16 juni - IVN-Slootjesdag.

IVN Noordwest-Overijssel zal op deze zondagmiddag verschillende activiteiten organiseren met als thema water. Kruip, glibber, speur en ontdek alles over de slootjes in de Weerribben. Kinderen van 4 tot 12 jaar kunnen samen met hun (groot)ouders op ontdekkingsreis in een doodgewone sloot.

Onder begeleiding van een IVN-natuurgids gaan de kinderen met een schepnet en een loop op onderzoek in en rondom de sloot!

Het wateronderzoek is doorlopend van 12.00 uur tot 16.00 uur en vindt plaats bij het Buitencentrum van Staatsbosbeheer te Ossenzijl (Hoogeweg 27, 8376 EM Ossenzijl).

Nadere informatie bij Rian Hoogma (jagerhoogma@hotmail.com). U kunt meer informatie over de Slootjesdag vinden op onze website www.ivn.nl/afdeling/noordwest-overijssel en in de lokale media.

Maandag 17 juni - Vroege zomer in de Rottige Meente (avondwandeling).

Het Natuurpark Rottige Meente behoort evenals 'grote broer' De Weerribben tot de restanten van het laagveenmoeras, dat zich ooit over een groot deel van Nederland uitstrekte. Als gevolg van de vervening is er een schitterend gebied ontstaan waar onder andere de otter, de grote vuurvliinder en de roerdomp te

vinden zijn. De gids zal o.a. vertellen over het ontstaan van het gebied, flora/fauna en cultuurhistorie. Deze wandeling is geschikt voor het hele gezin en staat in het teken van de vroege zomer!

Verzamelplaats: parkeerplaats Oldelamerbrug tegenover Lemsterweg nr. 2, 8485 KL Munnekeburen. Tijd: 19.00 – 21.00 uur. Meer informatie bij Sandra Broers-Visscher, tel. 06-25246139.

Zaterdag 29 juni - Insecten-excursie Holtingerveld.

Een rondwandeling in het Holtingerveld, die vanaf het vertrekpunt eerst in de richting van het Hunehuis zal gaan. We komen langs een grasland ten zuiden van het Hunehuis, waar Els met een vangnet graslandsoorten kan vangen om te bekijken. Daarna lopen we met een omweg weer richting parkeerplaats. Deze afwisselende wandeling gaat door verschillende terreintypen, zoals larixbos, loofbos, heide en gras-zomen. De loopafstand is ongeveer 4,5 km, zonder de mogelijkheid de wandeling in te korten. Omdat we veel soorten hopen te zien, houden we rekening met een excursie-duur van drie à vier uur. Insecten zijn zoonaanbidders, daarom starten we niet vroeg op deze dag. Later op de dag en vooral bij zonnig weer zijn de meeste soorten actief en daar moeten wij het van hebben.

We vertrekken om 10.30 uur per auto van het

grote parkeerterrein (P&R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveeneweg 3, 8332 JA Steenwijk)

en om 11.00u vanaf de parkeerplaats bij de toegangspoort aan de zuidzijde bij de schaapskooi en vlindertuin in Havelte (Van Helomaweg 14, 7971 PX Havelte) . In de loop van de middag zijn we weer terug. Vergeet niet om proviand en vooral drinken mee te nemen. Dat kan bij (zeer) warm weer zijn nut bewijzen. Nadere informatie bij Ben en Els Prins, telefoon 0521 350300.

Huize Dickninge
fotograaf Theo van de Graaf

Wandeltip Dickninge 4 of 5 km

Startpunt:

Een aardige route naar het startpunt gaat als volgt. Neem op de A32 afslag 2, Meppel, en volg de borden richting Medisch Centrum. Net voor het ziekenhuis bij de verkeerslichten rechtsaf. Blijf deze weg volgen tot je de snelweg gepasseerd bent en neem dan de eerste afslag naar links, richting De Wijk. Volg deze weg ruim vier kilometer tot je bent aangekomen bij Schiphorsterweg 33. Schuin tegenover dit huisnummer zie je de ingangspoort naar Dickninge. Rijd door de poort en parkeer in de berm direct achter de poort. Adres voor navigatie: Schiphorsterweg 33, 7966 AB De Schiphorst.

Routebeschrijving:

a. Loop terug naar de weg en steek fietspad en weg over. Ga aan de overkant rechtsaf en loop naar de driesprong. Steek de driesprong recht over en ga rechtdoor het brede pad op. Blijf dit pad 400 meter volgen tot een veelsprong. Hier rechtsaf langs de witte bordjes met pijlen naar rechts. Bij wandelknooppunt 56 rechtdoor. Steek de weg over en ga op het fietspad linksaf. Let op de ooievaarsnesten in de hoge bomen. Sla bij wandelknooppunt 55 rechtsaf, Dickningerpad.

b. Ga voor de witte slagboom linksaf en langs de liggende bielzen. Bij wandelknooppunt 45 rechtsaf. Je komt uit bij de Reest. Het pad buigt naar rechts. Je loopt nu langs de Reest en om de ijsbaan heen. Aan het einde op de T-splitsing linksaf. Let op dit stuk op de middelste bonte specht (1) hoog in de bomen. Op het einde

linksaf en meteen weer linksaf door het witte hek. Even verderop loop je om een grasveldje heen tot je bij een wandelroutepaaltje bent. Hier rechtsaf. Na een bruggetje over een zijarm van de Reest met de bocht mee naar links. Blijf langs de Reest lopen. Rechts zie je hier in het voorjaar daslook, bosanemoon, weinig vingerhelmbloem en heel veel holwortel (2). c. Nadat je een bankje bent gepasseerd kom je eerst over een klein bruggetje en even later over een veel grotere brug met mooi uitzicht op het landhuis. Direct na de laatste brug linksaf (*). Je loopt nu langs de es met rechts de akkers en links een houtwal. Na 700 meter kom je uit op een landweg. Hier linksaf en langs de slagboom. Direct na de slagboom bij wandelknooppunt 44 rechtsaf. Volg deze onverharde weg ongeveer 500 meter en neem de eerste zijweg rechtsaf. Voordat je rechtsaf gaat, is het de moeite waard eerst enkele tientallen meters rechtdoor te lopen tot je ter hoogte bent van de prachtige boerderij met enkele kolossale beuken in de tuin, een fotogeniek geheel.

d. Blijf rechtdoor lopen tot je opnieuw uitkomt bij het grote witte hek. Ga hier linksaf. Je loopt nu over de oprijlaan terug naar de auto. In het vroege voorjaar bloeien langs deze laan veel bosanemonen.

(*) Je kunt de wandeling bekorten tot 4 km door na de grote brug rechtsaf te slaan. Blijf zoveel mogelijk rechtdoor lopen, langs de brievenbussen en over de oprijlaan, en je komt weer uit bij de auto.

Toelichting

1. Middelste bonte specht

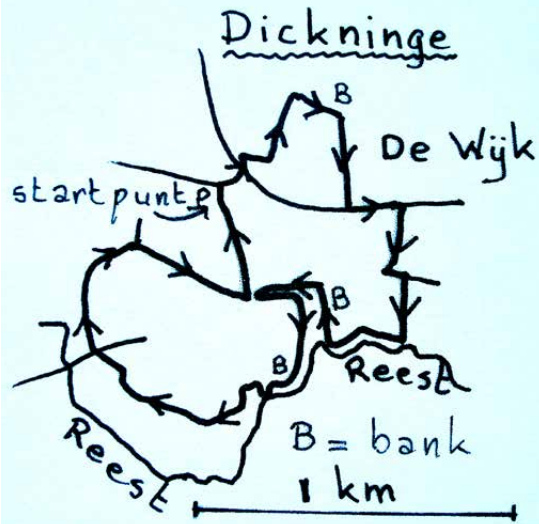
Op het landgoed kun je vrijwel alle Nederlandse spechten tegenkomen. De zwarte en de groene laten zich vaak alleen horen, maar soms kun je ze toch ook wel te zien krijgen. De kleine bonte specht leeft het meest verborgen boven in hoge loofbomen. Je ziet hem maar zelden. De meest luidruchtige en meest zichtbare is de grote bonte specht die je eigenlijk overal op het landgoed kunt tegenkomen. De meest bijzondere is de middelste bonte specht, een nieuwkomer die steeds verder oprukt in noordwestelijke richting. Hij is veel minder talrijk dan de grote bonte,

minder luidruchtig ook en bovendien leeft hij hoog in de kruinen van loofbomen, bij voorkeur in eiken. Het is zoekwerk om hem te vinden. Daarbij komt dat hij ook nog eens veel op de grote bonte specht lijkt. Het beste is om op de kop te letten. Die is vrijwel helemaal wit met alleen een rode kap. De onderstaartdekveren zijn niet rood zoals bij de grote bonte, maar roze. Verwarrend wordt het op het moment dat de jonge grote bonte spechten uitvliegen. Die hebben namelijk ook een rode kap op

de kop. De beste tijd om naar middelste bonte spechten te zoeken is april. Er zit dan nog geen blad aan de bomen en verarring met jonge grote bonte spechten is niet aan de orde, omdat die er dan nog niet zijn. Een ander kenmerkend verschil zit hem in de manier van foerageren. De middekste bonte specht geeft de voorkeur aan horizontale takken, terwijl andere spechten meestal kiezen voor de verticale. Het voedsel bestaat uit insecten, rupsen, bessen en noten. Voor 2016 werd het totaal aantal broedparen in Nederland geschat op 825 tot 950, waarvan de meeste te vinden waren in Zuid-Limburg en Twente.

2. Stinzenplanten

Op dit deel van de route zijn in februari duizenden sneeuwkllokjes te zien. Al snel na de sneeuwkllokjes komt het speenkruid, maar

voor één van de topattracties van het landgoed moet je in de eerste helft van april zijn. Dan staan er duizenden holwortels in bloei. Er zijn twee kleurvarianties en wel een witte en een roodpaarse die mooi gemengd door elkaar staan, samen vormen ze een prachtige aanblik. Holwortel wordt zo genoemd omdat de knol vaak hol is. De plant lijkt qua vorm op een hyacint. Een centrale steel groeit recht omhoog met daar omheen bloemen op een kort steeltje. Onder het begin van elke bloemsteel groeit een schutblad in de vorm van een gaafrandige ovaal. Dit is een belangrijk verschillenmerk met de verwante vingerhelmbloem. Ook bij deze plant groeit onder elk bloemsteeltje een schutblad, maar dit ziet er totaal anders uit, want dat blaadje heeft de vorm van een handje met vingers. Kijk je naar het schutblad, dan is vergissen uitgesloten. Vingerhelmbloem is met wat zoekwerk ook wel te vinden bij de holwortels, maar veel minder talrijk. En wat is dan toch voorjaarshelmbloem? Dat is niet een andere plant, maar de oude benaming voor vingerhelmbloem. Hier en daar zie je in april ook al daslook. Als

je twijfelt of je de juiste plant te pakken hebt, kneus dan maar eens een blad en je zult een sterke uienlucht ruiken. Daslook bloeit van april tot juni. Behalve het speenkruid zijn alle genoemde planten stinzenplanten. Dat betekent dat ze door de mens naar ons land zijn gehaald en hier dus oorspronkelijk niet voorkwamen. Ze

zijn in eerste instantie vooral op landgoederen aangeplant, vaak bij een stins of landhuis.

Tegelijk met de holwortel staat op Dickninge de bosanemoon massaal in bloei, ook geen stinzenplant, maar daarom niet minder mooi. April is de beste tijd om dit alles te bewonderen.

Tekst en foto's: Theo van de Graaf

Uit het IVN-bestuur

In de afgelopen maanden is door het bestuur de nodige aandacht besteed aan het voorbereiden van de Algemene Ledenvergadering, die - als u dit leest - al heeft plaatsgevonden op maandag 11 maart jongstleden in 't Hoogtij in Steenwijkerwold. De gebruikelijke jaarstukken en een lezing door natuurfotograaf Philip Friskorn waren de meest in het oog springende zaken, die aan de orde kwamen.

Door IVN-landelijk is een met name op het financieel beheer gericht servicemodel ontwikkeld, dat de regionale afdelingen kunnen hanteren. Het komende jaar zal bekeken worden welke maatregelen noodzakelijk zijn om dit ook voor de afdeling Noordwest-Overijssel mogelijk te maken.

De activiteiten van de diverse werkgroepen hebben een bevredigend verloop. Kwam de vorige keer een vertegenwoordigster van de jeugd natuurclub bij het bestuur op bezoek, ditmaal was het de beurt aan de vogelgroep, die Liesbeth Pit en Albert Steenbergen had afgevaardigd. De vogelgroep telt op dit moment zo'n 23 leden. De groep komt elke tweede dinsdagavond van de maand bijeen en bespreekt tal van uiteenlopende zaken op vogelgebied. Leden hebben zelf ook een belangrijke inbreng want tijdens elke bijeenkomst houden drie leden een spreekbeurt over een vogel die men aan het begin van het seizoen heeft geloot. Op deze manier passeren heel veel bekende, maar soms ook onbekende vogels de revue. Ook gaat men regelmatig op excursie om zo naast de theorie ook kennis te maken met de praktijk. Al met al wordt geconcludeerd dat de vogelgroep binnen IVN als een echte succesformule kan worden aangemerkt. Het

bestuur speelt met de gedachte op basis van de in eigen gelederen beschikbare kennis, in 2020 een vogel cursus te organiseren. Dit mede met het doel nieuwe leden te werven.

Het bestuur kijkt terug op een geslaagd overleg van coördinatoren, dat plaatshad op 29 januari. Al deze vrijwilligers vormen een stevige basis onder de diverse afdelingsactiviteiten. Ook werd teruggeblekt op de bijeenkomst van de natuurgidsen op 11 februari. Tijdens zo'n bijeenkomst worden ervaringen uitgewisseld wat ongetwijfeld ten goede komt aan het verder verbeteren van de educatieve functie van IVN. Helaas kon de geplande wandeling wegens de slechte weersomstandigheden niet doorgaan.

De presentatie van IVN Noordwest-Overijssel in het buitencentrum van Staatsbosbeheer in Ossenzijl vraagt om een aanpassing. De komende maanden zal worden bekeken op welke wijze hieraan vorm kan worden gegeven.

Penningmeester Maarten Punt is voorzitter Rian Hoogma opgevolgd in de werkgroep educatie en communicatie van stichting Nationaal Park Weerribben-Wieden. Rian blijft wel op de achtergrond beschikbaar. Naast tal van uiteenlopende onderwerpen, die in deze werkgroep aan de orde komen, wordt momenteel ook bekeken of er mogelijk een cursus kan worden ontwikkeld over hoe te handelen in het geval zich tijdens een excursie in het Nationaal Park een noodsituatie voordoet.

Tot zover dit keer de bestuurs-rubriek. Meer weten over excursies? Kijk dan op www.ivn.nl/afdeling/noordwest-overijssel of op de Facebookpagina van onze afdeling. Tot het juli-nummer. (JF)

Vogelgroep IVN prepareerde oeverzwaluwwand

Op zaterdagmorgen 2 maart hebben leden van de vogelgroep van IVN Noordwest-Overijssel de oeverzwaluwwand bij de twitterkijkhut in Wetering-Oost geprepareerd voor het komende broedseizoen. De wand, die eigendom is van Staatsbosbeheer, werd vier jaar geleden door de IVN-vogelgroep geadopteerd en sindsdien door leden van deze groep onderhouden. Zij nemen ook het monitoren van de broedende wandbewoners voor hun rekening. Roely Luyten, die de werkzaamheden coördineert, zegt hierover: “Ieder jaar moeten de gebruikte nestgaten schoongemaakt worden ter voorkoming van groei van parasieten. De nestgaten worden met een boor van 70 cm uitgeboord en voorzien van vers zand. De oeverzwaluwen graven hierin zelf weer een nestgat met een lengte van 40 tot 70 cm. In de afgelopen jaren werd voor het onderhoud gebruik gemaakt van een ponton, waar-

mee de mensen en materialen werden vervoerd. Omdat de waterstand op dit moment bewust laag wordt gehouden, kon de zwaluuwand dit keer niet met behulp van een ponton worden bereikt. Daarom opperde Jeroen Breddenbeek, boswachter van Staatsbosbeheer in dit gebied, het idee om de mensen en materialen met een bootje te vervoeren” aldus Roely. Jeroen zelf voegde de daad bij het woord en regelde een bootje, dat hij, lopend in het water, vakkundig heen en weer duwde, met als resultaat dat het werk razendsnel verliep. Namens de werkzaamheden in voorgaande jaren nog zo’n drie tot vier uur in beslag, dit keer was de klus in twee uur geklaard. Roely: “De oeverzwaluwen zijn nu dus weer welkom. Wij als leden van de vogelgroep volgen ze op de voet. Ga vooral eens een kijkje nemen.”

Tekst: Jan Feenstra; foto's: Roely Luyten.

**KNNV Koninklijke Nederlandse
Natuurhistorische Vereniging,
vereniging voor veldbiologie**

KNNV Afdelingsbestuur
Postbus 171
8330 AD Steenwijk
Bankrek.nr: NL95INGB0001027674 t.n.v. KNNV,
afd. De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter

Ton Bode, 0521 512074
voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris

Sjoerd Osinga
0521 523503
secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Tweede secretaris

vacature

Penningmeester en ledenadministratie

Kees de Wilde,
06 49119132
penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Emile de Leeuw,
0653643469
webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Belinda Kater
06 46129879
belinda.kater@hotmail.com

Bestuurslid

Ronald van Vlijmen
0521 515772

Waarnemingen

Ton Bode,
0521 512074
ton.bode@planet.nl

**IVN Vereniging
voor natuureducatie en
duurzaamheid**

IVN Afdelingsbestuur
Postadres Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
Bankrek.nr: NL45INGB0000342784 t.n.v. IVN
afd. Noordwest Overijssel Steenwijk

Voorzitter

Rian Hoogma
Binnenpad 44 8355 BS Giethoorn
0521 362279
jagerhoogma@hotmail.com

Secretaris en Ledenadministratie

Roely Luyten
Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
0521-523740 | 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Penningmeester

Maarten Punt
Venebosweg 2 Ossenzijl 8376 EN
0561 851393
puntm@casema.nl

Bestuurslid

Henk Mulder
Oudeweg 97, 8376 HS Ossenzijl
0561 477574
henkmulder525@gmail.com

Bestuurslid

Willem-Jan Hoeffnagel
Oldemarktseweg 180
8341 SJ Steenwijkerwold
0521 857735
willem-jan@hoeffnagel-photography.nl

N.B.De Noordwesthoek heeft
een ANBI-status.

Werkgroepen KNNV en IVN

KNNV

Vogelwerkgroep

Coördinator: vacature

Weidevogelbescherming

Ynske Ypma / 0521 360921

ynskeyypma@home.nl

Wintervoeding

Jaap de Jong

0521 362389

Plantenwerkgroep

Candida van Wirdum / 0521-521106

candida@jolicoeur.nl

Vlinder en libellenwerkgroep

Arjen Lensen / 06-29077923

arjen.nat@gmail.com.

Geologiewerkgroep

Wim Brussee / 0521 516373

krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten

Ernst J.Kleis / 0521 513845

ej.kleis@hetnet.nl

Lezingen vacature

Waarnemer: Ton Bode

ton.bode@planet.nl

Excursies

Belinda Kater

06 46129879

belinda.kater@hotmail.nl

Natuur en milieuplatform

Henk Plat / 0561 452117

henk.plat@planet.nl

Websitebeheer

Emile de Leeuw / 0653 643469

webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website: www.knnv.nl/noordwesthoek

De Contributie en lidmaatschap

KNNV-leden € 34,50

Huisgenoten van KNNV-leden € 19,50

NWH-leden en hun huisgenoten € 17,00 (nieuwe NWH leden niet meer mogelijk)

De contributie wordt automatisch geïnd c.q. moet vóór 1 maart ontvangen zijn.

Opzegging schriftelijk vóór 1 november bij de Ledenadministratie

Leden ontvangen het blad "Koppel" en het tijdschrift "Natura" van de landelijke KNNV

IVN

Excursies en gidsen

Coördinatie: Henk Mulder

0561 477574

henkmulder525@gmail.com

Aanvraag excursies en gidsen:

Roely Luyten

het Eenspan 6, 8332 JG Steenwijk

IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Uurtje Natuurtje

Lucille Keur

0561 477574 / 0624792192

lkeur@hetnet.nl

Vogels

Albert Steenbergem / 0521 513547

albsteenbergen@hotmail.com

PR

Jan Feenstra, Nijeveen

0522 251098 / 06 53116070

janfeenstra46@gmail.com

Natuurkoffers

Contactpersoon: Gerry Teurlinckx

0521 513495

gerryteu@ziggo.nl

Werkgroep Jeugd natuurclub

De Weerribben

Contactpersoon: Els Heibrink

06 57187354

elsheibrink@hotmail.com

Websitebeheer

Willem-Jan Hoeffnagel

0521 857735

ivn.nwo.web@gmail.com

Website:

www.ivn.nl/afdeling/noordwestoverijssel

Contributie IVN € 20,00 per jaar

Leden ontvangen het blad "Koppel" en "Mens en Natuur", tijdschrift van het landelijk IVN. Donateur kan iedereen worden, die geen werkend lid kan of wil zijn, maar wel het verenigingswerk wil steunen: bijdrage € 20,00 incl. "Koppel".

Huisgenoten van leden betalen € 5,00.

Beëindiging van het lidmaatschap IVN Noordwest Overijssel: via schriftelijke opzegging bij het IVN-secretariaat vóór 1 november van het lopende jaar.

Retouradres: postbus 171 - 8330 AD Steenwijk

Wulp Weerribben fotograaf Philip Friskorn

ivn natuur
educatie
Noordwest-Overijssel

IVN Vereniging voor natuureducatie en
duurzaamheid afdeling Noordwest-Overijssel

KNNV
vereniging
voor veldbiologie

KNNV
vereniging voor
veldbiologie
De Noordwesthoek